

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ,
ІНЖЕНЕРІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Т.В. Дудар
«_____» _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 101 «ЕКОЛОГІЯ»,
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА»

**Тема: «Проблеми та перспективи розвитку
екологічного туризму в Україні»**

Виконавець: студентка групи ЕК-201М Віннікова Євгенія
Анатоліївна

(студент, група, прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: канд. тех. наук, доцент Тихенко Оксана
Миколаївна

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Консультант розділу «Охорона праці»: _____
(підпис)

Леонов В.І.
(п.і.б.)

Нормоконтролер: _____
(підпис) Явнюк А.А.
(п.і.б.)

КИЇВ 2021

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Дудар Т.В.
«___» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ
на виконання дипломної роботи
Віннікової Євгенії Анатоліївни

1. Тема роботи «Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні», затверджена наказом ректора від «15» вересня 2021 р. № 1872/ст
2. Термін виконання роботи: з 05.10.21р. по 28.12.2021р.
3. Вихідні дані роботи: методичні матеріали, літературні джерела за напрямком дослідження
4. Зміст пояснювальної записки: аналітичний огляд літературних джерел з тематики диплому. SWOT-аналіз основних стримуючих факторів та можливостей розвитку екологічного туризму на прикладі Чернігівської області. Розрахунок рекреаційної місткості основних потенційно привабливих для розвитку екотуризму об'єктів природно-заповідного фонду Чернігівщини. Надання рекомендацій щодо ефективного розвитку екологічного туризму в Україні.
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: таблиці, рисунки, діаграми
6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Отримання завдання, пошук літературних джерел по темі, напрацювання методології роботи	05.10.21-12.10.21	
2	Огляд літературних джерел та законодавчої бази	13.10.21-15.10.21	
3	Складання літературного огляду за темою наукового дослідження	16.10.21-21.10.21	
4	Визначення завдань та розробка плану проведення наукового дослідження	22.10.21-31.11.21	
5	Проведення наукового дослідження обраної теми	01.11.21-10.11.21	
6	Аналіз та опрацювання отриманих даних (побудова графіків, таблиць)	11.11.21-21.11.21	
7	Формулювання висновків і рекомендацій	22.11.21-25.11.21	
8	Підготовка до доповіді та презентації дипломної роботи	25.11.21-29.11.21	
9	Передзахист дипломної роботи	15.12.21	
10	Оформлення дипломної роботи згідно вимог діючих стандартів	01.12.21-15.12.21	
11	Захист дипломної роботи	28.12.21	

7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Охорона праці	доцент кафедри цивільної та промислової безпеки Леонов В.І.		

8. Дата видачі завдання: «05» жовтня 2021 р.

Керівник дипломної роботи (проекту): _____ Тихенко О.М.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання: _____ Віннікова Є.А.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні»: 99 с., 7 рис., 19 табл., 69 літературних джерел.

Об'єкт дослідження: проблеми та перспективи розвитку екологічного потенціалу територій в Україні на прикладі Чернігівської області.

Мета роботи: дослідження особливостей та екологічного потенціалу територій для розвитку екологічного туризму в Україні.

Методи дослідження: При проведенні досліджень використані формально-логічний метод, методичний та інституційний аналізи, синтез, статистичний метод, метод індукції та дедукції, системний підхід та узагальнення.

В дипломній роботі відображено сутність та принципи екологічного туризму, міжнародні та національні тенденції розвитку екотуризму, визначено проблеми та перспективи екотуристичної діяльності в Україні на прикладі Чернігівської області. На основі проведеного аналізу екотуристичного потенціалу Чернігівської області були виділені потенційно привабливі райони для розвитку екологічного туризму, сформульовано рекомендації для конкурентоспроможної та ефективної діяльності у сфері екологічного туризму.

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЙНА МІСТКІСТЬ, ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД, ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ, ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, РОЗВИТОК

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	7
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕКОТУРИЗМУ.....	11
1.1. Сутність, значення та фактори формування екотуризму.....	11
1.2. Базові принципи та функції екологічного туризму.....	14
1.3. Види екотуризму, їх відмінність.....	17
1.4. Різниця між екотуризмом та іншими видами туризму.....	19
1.5. Висновки до розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ..	23
2.1. Світові тенденції розвитку екотуризму.....	23
2.2. Механізми регулювання екотуристичної діяльності в світі.....	29
2.3. Економіко-правове регулювання екологічного туризму в Україні.....	35
2.4. Висновки до розділу.....	39
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	41
3.1. Туристично-рекреаційний потенціал України.....	41
3.2. Проблеми екотуристичної діяльності України.....	48
3.3. Визначення перспектив розвитку екотуризму в Україні.....	51
3.4. Рекомендації щодо розвитку основних екотуристичних напрямів.....	53
3.5. Висновки до розділу.....	56
РОЗДІЛ 4. МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	59

4.1	Оцінка природно-ресурсного потенціалу Чернігівської області.....	59
4.2	Регіональні проблеми розвитку сфери екологічного туризму.....	66
4.3	Напрями ефективного використання туристично-рекреаційних ресурсів регіону.....	71
4.5.	Висновки до розділу.....	73
РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА ПРАЦІ.....		75
5.1.	Аналіз умов праці у готелі.....	75
5.2.	Розробка заходів з охорони праці.....	76
5.3.	Пожежна безпека приміщення.....	80
5.4.	Перевірка ефективності евакуації людей у випадку можливих пожеж.....	81
5.5	Висновки до розділу.....	89
ВИСНОВКИ.....		91
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ПС – природне середовище;

НС - навколишнє середовище;

РФ - Російська Федерація;

РБ - Республіка Білорусь;

РМ - Республіка Молдова;

ПАР - Південно-Африканська Республіка;

ВТО - Всесвітня Туристична Організація;

ООН - Організація Об'єднаних Націй;

ЮНЕСКО - Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури;

ВВП - валовий внутрішній продукт;

НТА - Національна туристична організація;

КМ - Кабінет Міністрів;

ВР- Верховна Рада;

ПЗФ - природно-заповідний фонд;

РТК - рекреаційно-туристичний комплекс;

ДПП - державно-приватне партнерство;

ЗР - забруднюючі речовини;

РРП - рекреаційно-ресурсний потенціал;

МВТ - модель впливу на туризм.

ВСТУП

Актуальність теми. Туризм - одна із рушійних та найбільших галузей економіки світу, що щорічно поповнює скарбничку багатьох країн немалими дивідендами [1]. Він становить від 40 до 70% ВВП у країнах, що розвиваються, та має міцні зв'язки з іншими галузями, які сприяють економічному зростанню регіону. У 2019 році туризм становив 7% світової торгівлі і був третьою за величиною експортною категорією.

Туристична індустрія стала найбільшою у світі індустрією, що найбільш динамічно розвивається. На сучасному етапі розвитку туризму в світі, одним із пріоритетних напрямків став екологічний туризм.

Розвиток екотуризму в Україні наразі на початковому етапі, але завдяки існуючому рекреаційно-туристичному потенціалу ми маємо значні потенційні можливості для його розвитку.

Мета та завдання виконання дипломної роботи.

Мета роботи – дослідження особливостей та екологічного потенціалу територій для розвитку екологічного туризму в Україні.

Завдання роботи:

1. Визначити основні відмінності та цілі екологічного туризму.
2. Визначити стан розвитку екологічного туризму в Україні та світі.
3. Дослідити екологічний потенціал територій для розвитку екологічного туризму в Україні на прикладі Чернігівської області.
4. Проаналізувати головні проблеми розвитку основних напрямків екологічного туризму в Україні.
5. Надати рекомендації щодо розвитку основних напрямків екологічного туризму в Україні.

Об'єкт дослідження – проблеми та перспективи розвитку екологічного потенціалу територій в Україні на прикладі Чернігівської області.

Предмет дослідження – об'єкти природно-заповідного фонду, культурні визначні пам'ятки, природні й природно-антропогенні ландшафти.

Наукова новизна отриманих результатів. У роботі був проведений аналіз сучасного стану, проблем та перспектив розвитку екотуризму в Україні, на основі цього було розраховано рекреаційну ємність основних рекреаційних об'єктів Чернігівської області та визначено потенційно привабливі райони для розвитку екологічного туризму, надано рекомендації.

Практичне значення отриманих результатів.

Результати досліджень можуть бути застосовані у вищих навчальних закладах, туристичних підприємствах, центрах розвитку туризму, курсах з підготовки майбутніх фахівців, краєзнавчих музеях.

Теоретичні положення роботи можуть бути використані при розробці курсів «Туристичне краєзнавство», «Рекреаційна географія», «Рекреалогія», «Екологічний туризм», «Спортивний туризм», «Географія України», «Екогеографія», «Туризм та рекреація», «Екологія», «Географія туризму» та т.п.

Особистий внесок випускника: Сформульовано рекомендації для конкурентоспроможної та ефективної екотуристичної діяльності. Було проведено SWOT-аналіз основних стримуючих факторів та можливостей розвитку екологічного туризму на прикладі Чернігівської області, розраховано рекреаційну місткість найбільш популярних об'єктів природно-заповідного фонду Чернігівщини. На основі проведеного аналізу екотуристичного потенціалу Чернігівської області було визначено потенційно привабливі для розвитку екологічного туризму райони - Ріпкинський, Ніжинський, Новгород-Сіверський та Чернігівський.

Апробація отриманих результатів. Результати дипломної роботи доповідатимуться на V Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та інформація» в м. Київ, що відбудеться 30-31 грудня 2021 року.

Публікації: подано до публікації Тихенко О. М., Віннікова Є. А., Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та інформація» (Київ, 30–31 грудня 2021 р.).

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕКОТУРИЗМУ

1.1. Сутність, значення та фактори формування екотуризму

Вперше поняття «екотуризм» було озвучено на міжнародній конференції мексиканським вченим Ектором Себалосом-Ласкурайном на початку 80-х рр. минулого століття.

На сьогодні існує безліч визначень поняття “екологічний туризм” і це питання досі є дискусійним, оскільки цей напрямок туристичної діяльності є достатньо новим.

Необхідно зазначити, що саме через неоднорідність визначень цього поняття та його суті, як окремого виду туризму, ускладнюється збір статичних даних щодо його діяльності в даний момент та розвитку в майбутньому.

Ось наприклад, Закон України «Про туризм» не розрізняє екологічний та зелений туризм, адже в класифікації видів туризму зазначено: екологічний (зелений) туризм [2].

У висновку до проекту Закону України від 26.05.2011 № 8360 визначено роз'яснення до терміну «екологічний туризм», як один із видів туризму, який здійснюється в екологічно збереженому людиною природному середовищі з метою його пізнання та відпочинку. Цей вид туризму передбачає гармонійне єднання людини з природою та сприяє підвищенню рівня екологічної культури [3].

У Законі України “Про сільський та сільський зелений туризм” вищезазначений термін означає вид сільського туризму, що передбачає відвідування туристами територій, що мають природничу, культурологічну та етнографічну цінність [4].

Підсумовуючи всі визначення, можна сказати, що термін “екотуризм”

передбачає під собою вид туризму до місць з незайманою природою та природоохоронних територій з освітньою, рекреаційною та духовною метою [13]. Він містить в собі елементи усвідомленого позитивного ставлення до навколишнього середовища, а не тільки його використання. Екотуризм покликаний створити суспільну свідомість щодо охорони та раціонального використання природних ресурсів, важливість питання захисту довкілля.

У найбільш загальному розумінні екологічний туризм є формою активного відпочинку з екологічно значущим наповненням, мета якого - зняти нервові напруження та поліпшити свій емоційний стан.

Він сприяє освіті подорожуючих і приносить дохід, який спрямовується на заходи зі збереження довкілля, допомагає розвиватись ізольованим поселенням. Рівень розвитку екотуризму часто прямопропорційний рівню збереження НС для нащадків.

Розвиток екотуризму почав свій старт разом із розвитком екології, але особливого розвитку він досяг з другої половини ХХ ст. після зростання суспільної уваги до помітних негативних змін у довкіллі.

Як зазначається в різних джерелах, термін «екотуризм» був введений в обіг маркетингологами, оскільки серед турфірм виник попит на тури до місць з незайманою природою. Саме наявність туристичного попиту на такий туристичний продукт і стала рушійною силою для його розвитку.

Важливими причинами виникнення та розвитку екотуризму також можна вважати нераціональне використання туристських ресурсів, перенаселення міст, зменшення фізичної активності та фінансову можливість відвідати віддалені райони Землі [5].

Велике антропогенне навантаження призвело до таких негативних наслідків, як кліматичне потепління, деградація ґрунтів, зменшення кількості екосистем та рослинного і тваринного біорізноманіття, забруднення атмосфери та водного простору, загазованість повітря, неконтрольований приріст населення, наслідком якого є нестача прісної води та достатньої кількості їжі, збільшення соціальної прірви між бідними

та багатими, природні лиха та катастрофи, що спровоковані людською діяльністю.

Саме довготривалі безкарні техногенні забруднення стали поштовхом до спілкування з недоторканим ПС, вивчення та охорони природи, культурної спадщини та традицій народів тощо.

В результаті неконтрольованого туризму було знищено масу рідких рослин і дерев, забруднено водойми та повітря. Пізніше люди стали усвідомлювати наслідки своїх дій та привлекли увагу громадськості до проблем природи.

Починаючи з 1980-х років орієнтація на екологічну складову є пріоритетом багатьох країн та одним із основних питань сучасності. Тема екологічності віднайшла свою роль практично в усіх сферах життя, одним із яких є і туризм. Екологічний туризм має виразні особливості свого існування, такі як [14]:

- усвідомлене природноорієнтоване ставлення;
- збереження та охорона екосистем і біорізноманіття;
- екологічне виховання та освіта;
- мінімізація негативного впливу на довкілля;
- отримання доходу з туристичних відвідувань без шкоди місцевості та територіальній громаді, їх віруванням і традиціям;
- раціональне використання природних ресурсів;
- активний відпочинок із екологічним змістом;
- участь місцевих громад у наданні екотуристичних послуг;
- формування екологічної свідомості.

Отже, можна виділити три основних складових екотуризму - екоосвітню (отримання нових знань про природу, розгляд правил поведінки з НС), природоохоронну (участь туристів у збереженні НС, мінімізація шкідливого впливу на довкілля) та етнотолерантну (повага до культури та способу життя місцевого населення, дотримання місцевих законів).

1.2. Базові принципи та функції екологічного туризму

Міжнародне товариство екотуризму визначає екотуризм як «відповідальні подорожі до природних територій, які зберігають навколишнє середовище та покращують добробут місцевого населення».

Це означає, що основні принципи екотуризму полягають у покращенні добробуту населення та зменшенні негативного впливу на природу від масових туристичних потоків.

Наразі у світі існують такі принципи екотуризму:

- Розвиток екологічної та культурної обізнаності. Екотуризм має на меті не тільки навчати, а й розважати та розслабляти, знайомлячи туристів з культурою місцевих жителів. Більшість зусиль звичайно ж зосереджена на підвищенні обізнаності та інформованості суспільства про екологічні проблеми та усвідомленні свого техногенного впливу на відвідувані місця.
- Проектування та впровадження еко-турів низького впливу. Основна увага приділяється екологічності та мінімізації негативного вуглецевого сліду від подорожей, використанню альтернативних джерел енергії, утилізації відходів, обмеженню розмірів туристських груп за кількістю чоловік та контроль за прийнятною поведінкою туристів.
- Фінансова підтримка охорони природи та місцевих громад. При належному управлінні екотуризм може забезпечити постійний прибуток для збереження та охорони природи, місцевої культури та місцевих громад.
- Забезпечення фінансової вигоди для місцевих громад. Екотуризм надає фінансові вигоди місцевим жителям, як прямими (тури, вхідні збори, пожертвування), так і непрямыми (наприклад, податки на проїзд чи проживання) шляхами.
- Підтримка прав людини. Екотуристичні ініціативи повинні підтримувати права людини, розширення економічних можливостей, існування та розвиток демократичних рухів, підтримувати місцевий бізнес і

права корінного населення на свою землю та майно.

Застосування основних принципів екотуризму може стимулювати фінансове зростання в країнах, що розвиваються, зміцнюючи світову економіку в цілому.

Масове дотримання екологічних заходів може призвести до більшого позитивного впливу на НС, ніж дії однієї людини. Саме тому були сформовані такі заповіді свідомого екотуриста:

- Упаковка речей. Беріть з собою такі речі, які можна прати в раковині та які швидко сохнуть, аби їх можна було надягати не один раз. Окрім того, полегшення вантажу дозволяє заощадити гроші на оплату багажу та підвищити паливну ефективність літака.

- Збереження води. Приймайте нетривалий душ, закривайте кран під час гоління або чищення зубів і повторно використовуйте рушники протягом декількох днів. Ніколи не користуйтеся пральною готелю, оскільки вони зазвичай перуть одяг кожного гостя окремо, навіть якщо там кілька речей.

- Економія енергії. Вимикайте світло, кондиціонер/опалення та телевізор, коли виходите з номеру готелю та залишайте табличку «Не турбувати» на дверях, аби прибиральники не прибирали вашу кімнату без нагальної потреби.

- Повторне використання речей. Використовуйте одну пляшку води, яку можна постійно поповнювати та лише один шматок мила. Повертайте брошури та карти, як тільки ви закінчите їх використовувати та тримайте сміття, доки не знайдете місця для його переробки.

- Купівля місцевих продуктів та виробів. Окрім отримання нових знань про культуру місцевих жителів і їх традицій, екотурист має можливість фінансово долучитись до вкладу у місцеву економіку та підтримку місцевої справи.

- Залишати тільки сліди. Дотримуйтеся позначених стежок, щоб не завдати шкоди місцевій флорі та фауні, візьміть сумку, щоб прибрати за

собою сміття під час подорожі. Це не тільки чудовий спосіб зберегти природу, а й захист дикої природи, яка може заплутатися в смітті або з'їсти його.

- Бути дослідником. Знайдіть час, щоб поринути в місцеву музику, мистецтво та кухню. Познайомтеся з місцевими жителями та їх поглядом на життя.

- Повага до місцевих традицій. Народи Землі відрізняються один від одного, зрозумійте та поважайте їх традиції, культуру та вірування.

- Дарування речей. Країни, що розвиваються, дуже потребують предметів першої необхідності, які більшість людей сприймає як належне. Натомість подумайте про те, щоб подарувати місцевим жителям щось, необхідне для їх життя.

- Купуйте розумно. Люди з усієї планети продають предмети, виготовлені з твердих порід деревини, що знаходяться під загрозою зникнення. Ми можемо зменшити виробництво таких речей, відмовляючись їх купувати.

Свідомість еко-мандрівника відрізняється від свідомості традиційних туристів. Ці люди прагнуть пізнати незвідане, цінують набуття нового досвіду та знань, самовдосконалюються, небайдужі до навколишньої природи та поважають інтереси місцевих жителів.

Екотуризмом часто захоплюються туристи, яких турбують екологічні проблеми. Мандрівники часто займаються волонтерською роботою, освітніми екологічними програмами та іншими активними заходами з охорони та збереження навколишнього середовища [14].

Існує безліч тлумачень та підходів до класифікацій функцій екотуризму [9]. Наприклад, Мазуров Ю.Л. виділяє такі функції як відпочинкову, оздоровчу, освітню та виховну, [11] Дідівських Є.Ю. та ін. виокремлюють тільки освітню та виховну функції, [10] а Шматків А.С. і Феоктистова Н.В. вирізняють економічну та природоохоронну ролі екотуризму [12].

Згідно з працею Росса і Уолла (1999), екотуризм виконує такі функції [7]:

- Охорона природи;
- Освіта;
- Генерація грошей. Екотуризм генерує державні доходи не тільки через бізнес та інші податки, а й через галузеві канали, такі як оплата проживання або податок на в'їзд чи виїзд.
 - Участь місцевої громади. Залучення місцевих жителів на всіх стадіях вироблення екотуристичного продукту
 - Якісний туризм. Виконує усі сподівання туриста, щодо майбутньої подорожі, з дотриманням вимог безпеки, гігієни та гармонії з природою.

Росс і Уолл стверджували, що адекватна політика та належне управління можуть забезпечити позитивний синергетичний зв'язок між туризмом, НС та громадою, а також те, що таке об'єднання є передумовою стійкості екотуризму [7].

Беручи до уваги різні підходи можна виділити такі основні функції екотуризму [9]:

- рекреаційну (оздоровлення та відновлення фізичних і духовних сил чи інтелектуальний розвиток людини) [13];
- освітню (курс на масову екологічну освіту та виховання);
- природоохоронну (волонтерські заходи щодо збереження та охорони місцевості);
- економічну (курс на ефективний сталий розвиток територій, інвестиції в охорону та збереження НС).

1.3. Види екотуризму, їх відмінність

Виділення типів екотуризму за певними критеріями є досить умовним. Більшість турів поєднують пізнавальний та рекреаційний відпочинок.

Маршрути можуть проходити закритими природоохоронними (заказники, національні заповідники) чи культурними територіями (парками, сільськими районами).

В англomовних країнах за весь час термін “екотуризм” набув більш ширшого поняття, тому за родом занять там умовно виділяють три види екотуризму:

- науковий екологічний туризм;
- пізнавальний екотуризм;
- рекреаційний туризм.

До наукового екотуризму іноді відносять експедиції вчених, літні польові практики студентів та інші подорожі, що включають збір наукової інформації про регіон. Отримані дані можуть бути корисними не тільки для розвитку науки, але й для подальшого розвитку регіонального екотуризму. Цей вид екотуризму сприяє розширенню наукових та освітніх зв'язків між різними країнами та започаткуванню міжнародних екопроектів.

Різновидами пізнавального екотуризму є тури зі спостереження птахів (бьордвотчінг - від англійського birdwatching), китів або екзотичних метеликів, ботанічні екскурсії, археологічні, етнографічні та палеонтологічні подорожі, екосафари, тури шанувальників відео- та фотозйомки.

Саме пізнавальний екотуризм сприяє інтелектуальному та культурному розвитку суспільства, формує гуманне ставлення до природи та культури місцевості.

Основними цілями рекреаційного екотуризму є оздоровлення, відновлення фізичних і духовних сил людини та відпочинок, що досягається тривалим перебуванням на природі. Найчастіше це подорожі в природоохоронні території та національні парки.

До видів екотуризму відносяться як тривалі науково-пізнавальні екотури, так і маршрути вихідного дня. Таким чином, усі види та форми екологічного туризму можна розділити на два основних класи:

- у межах заповідних територій серед малозміненої природи (австралійська модель екотуризму);
- за межами заповідних територій, на культурній місцевості (західноєвропейська модель екотуризму) [15].

Такий поділ зазвичай підходить для обліку екотуристичних потоків, менеджменту та туроперейтингу, та наукових досліджень із проблематики екологічного туризму.

1.4. Різниця між екотуризмом та іншими видами туризму

Екотуризм - це природноорієнтований сталий туризм з певними властивостями.

Різниця між традиційним туризмом та екологічним туризмом полягає у [16]:

- сталому природокористуванні;
- екологічній свідомості туристів;
- наданні переваги природним туристичним об'єктам;
- участі туристів у різного роду екологічних заходах та соціально-економічному розвитку місцевості.

Основна різниця між туризмом та екотуризмом полягає у тому, що добробут місцевого населення та збереження довкілля не є пріоритетом для туризму, а от екотуризм, як окремий його вид, привносить долю екологічної свідомості та турбується про збереження навколишнього середовища у техногенно незайманому вигляді.

Ще однією відмінністю між туризмом загалом та екологічним туризмом є напрямок подорожі. Туризм охоплює різні напрямки на відміну від самого екотуризму, який переважно орієнтований на сільську, дику місцевість без видимих слідів людського втручання.

Екотуризм як вид туристичної діяльності часто плутають з іншими

видами туризму, такими як “сільський туризм”, “природний туризм”, “пригодницький туризм” та ін., оскільки вони мають багато спільного, але слідує іншим принципам та цілям. Порівняно з іншими видами туризму екотуризм має кілька особливостей:

- зменшення техногенного впливу на природу;
- екоосвіта та виховання;
- екологічні заходи задля збереження довкілля;
- подорож до місць з практично незайманою природою;
- певна фізична активність;
- гуманне ставлення до природного середовища;
- фінансова підтримка заходів, спрямованих на охорону та збереження природи.

Екотуризм та природний туризм включають відвідування природних пам'яток, але мета природного туризму - насолодитися мальовничими місцями, без якогось екологічного підтексту. Його наміри полягають у відпочинку далеко від урбанізованих місць, переважно з розважальними заходами та без особливої турботи про довкілля.

Такий вид туризму, як стійкий туризм, поверхнево схожий із екотуризмом, оскільки обидва види є екологічно свідомими. Вони обидва передбачають мінімальний людський вплив на природне середовище та місцеве населення, поважають їх культуру та звичаї, але стійкий туризм має відношення до всіх напрямків туристичної сфери та орієнтований на зменшення негативного впливу туризму не тільки на довкілля і місцеві громади, а й на туристичні напрямки різних міст і сел.

Сільський туризм на відміну від екологічного туризму вирізняється лінивим відпочинком у приватних господарствах сільської місцевості, подалі від індустріалізації, тоді як базовою метою екотуризму виступає активне пізнання та охорона довкілля, культури місцевих жителів [17].

Поняття «сільський туризм» часто ототожнюють з «агротуризмом», але головним предметом зацікавлення та одночасно місцем ночівлі агротуриста

є фермерське господарство [18].

Поняття зеленого туризму вважають синонімом екологічного туризму, проте все ж деякі пояснюють його зовсім інакше.

Зелений туризм – термін, який можна віднести до будь-якої форми туризму, яке відноситься до природного середовища або запроваджує практику “зеленого” менеджменту [19].

Як зазначають у своїй роботі М. Мелер та М. Хем: "Green marketing for green tourism": «Зелені туристи критично ставляться до екологічно небезпечних подорожей. Термін "зелений" означає "екологічно безпечну" поведінку. Таким чином, термін "зелений туризм" можна розуміти як форму туризму, що робить сильний акцент на екологічно безпечному відпочинку» [20].

Зелений туризм відрізняється від екотуризму основною метою – відпочинком у сільській місцевості з невеликими екскурсійними маршрутами, дотримуючись екологічно безпечної поведінки, а екотуризм – це проведення всього вільного часу на природній території з екоосвітньою та культурною метою та залученням місцевих громад до управління туристичними ресурсами з подальшою їхньою фінансовою вигодою, яку населення може використовувати для економічного розвитку краю або для охорони місцевої флори та фауни.

1.5 Висновки до розділу

Екологічний туризм – достатньо новий напрям туристичної діяльності в світі, тому сьогодні існує безліч визначень цього поняття. Підсумовуючи всі визначення, можна сказати, що термін “екотуризм” передбачає під собою вид туризму до місць з незайманою природою та природоохоронних територій з освітньою, рекреаційною та духовною метою [13]. Він містить в собі елементи усвідомленого позитивного ставлення до навколишнього

середовища, а не тільки його використання. Екотуризм покликаний створити суспільну свідомість щодо охорони та раціонального використання природних ресурсів, важливість питання захисту довкілля.

Отже, можна виділити три основних складових екотуризму - екоосвітню (отримання нових знань про природу, розгляд правил поведження з НС), природоохоронну (участь туристів у збереженні НС, мінімізація шкідливого впливу на довкілля) та етнотолерантну (повага до культури та способу життя місцевого населення, дотримання місцевих законів).

Виділення типів екологічного туризму за певними критеріями є досить умовним. Більшість турів поєднують пізнавальний та рекреаційний відпочинок. Маршрути можуть проходити закритими природоохоронними (заказники, національні заповідники) чи культурними територіями (парками, сільськими районами).

Екотуризм як вид туристичної діяльності часто плутають з іншими видами туризму, такими як "сільський туризм", "природний туризм", "пригодницький туризм" та ін., оскільки вони мають багато спільного, але слідує іншим принципам та цілям.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Світові тенденції розвитку екотуризму

Глобальні екологічні та економічні проблеми, наведені раніше, самотужки вирішити неможливо, тому 1992 року на Міжнародній конференції з довкілля і розвитку ООН (Саміт Землі) в м. Ріо-де-Жанейро 182 країни ухвалили програму дій зі сталого розвитку людства, що має назву "Порядок денний на 21 сторіччя".

"Порядок денний 21" або англ. "Agenda 21" – це всеохоплюючий план дій, який має здійснюватися на глобальному, національному та локальному рівнях організаціями ООН, урядами країн і громадськими інститутами всіх сфер, які мають вплив на природне середовище [6].

Головні завдання програми:

- екологічна стійкість;
- соціальна справедливість;
- економічна рівновага.

Документ "Порядок денний 21" висвітлює такі основні особливості:

- Політичний компроміс. Усі зареєстровані документи мають містити політичне зобов'язання, в якому повинно бути заявлено про державну підтримку;
- Участь громадян. Громадяни повинні мати змогу втілювати всі задачі програми та брати участь у підготовці та укладанні офіційних паперів. Для цього у країнах повинні діяти різноманітні громадські інструменти;
- Діагноз. Має бути проведений аналіз усіх тотожних до програми дій проблем;
- Підготовка дій. Повинен бути заздалегідь підготовлений план із усіма задачами та ходом роботи;

- Виконання дій, що записані у плані;
- Оцінка виконання цілей плану.

У 1996 р. під егідою ВТО була розроблена концепція сталого розвитку туризму на ХХІ ст., яка має наступні принципи:

- у подорожах туристи мають досягати гармонії з природою;
- туризм повинен вносити свій вклад у збереження, охорону та відновлення ПС;
- індустрія туризму має базуватися на життєздатних моделях попиту та пропозицій;
- туризм, як і захист довкілля повинні розвиватись у ногу з часом та пліч-о-пліч;
- туристські проблеми мають вирішуватись за допомогою місцевих органів та ініціативних громадян;
- туристична індустрія має ґрунтуватися на дотриманні міжнародного права у сфері захисту та збереження довкілля.

У підсумку, сталий розвиток означає безперервний розвиток людства, який задовольняє потреби сьогодення, без шкоди для майбутніх поколінь та не перевищуючи критичні значення користування ресурсами довкілля.

Втілення моделі сталого розвитку тісно пов'язана з розвитком туризму, який ґрунтується на раціональному природокористуванні, а саме з екотуризмом.

Екологічний туризм, як важлива частка ефективного сталого розвитку, у свою чергу став об'єктом ряду значимих офіційних міжнародних положень: Берлінська декларація з біологічного різноманіття й стійкого туризму (1997 р.) та Квебекська декларація з екотуризму (2002 р.), в якій вказується ряд параметрів, яким повинен відповідати екотуристичний продукт, а саме:

- політична та матеріальна підтримка охорони довкілля;
- визнання та пошана до прав місцевого населення;
- культурна та природоохоронна туристична освіта.

Ці положення висвітлюють екологічну, економічну та соціальну складову сталого розвитку туристичної діяльності.

Наразі існують такі світові тенденції розвитку екотуризму, визначені ВТО (Всесвітньою туристичною організацією):

- Рациональність організації туристичної діяльності допоможе забезпечити стабільний відтік фінансів у сферу охорони природи, оскільки масовий туризм призвів до неконтрольованого зменшення чисельності дикої флори та фауни в популярних туристичних місцях, руйнації місць проживання корінних народів та їх культурних об'єктів задля будівництва туристичної інфраструктури.
- Підтримка економічно вигідного партнерства між місцевими жителями та туристичною сферою. Дохід від екотуризму спрямовується на охорону та збереження навколишнього середовища, фінансову підтримку економіки приймаючої країни та появу нових робочих місць для населення.
- Зміна пріоритетів. Якомога більше людей, на противагу традиційному «пляжному» відпочинку, обирають екотури пізнавальної спрямованості з фізичними активностями.

Основою для розвитку екотуризму у кожній країні є унікальні природні ресурси та природні території, які підлягають особливій охороні, біорізноманіття та природні об'єкти, внесені до списку Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО.

За оцінками дослідників, природні території, які підлягають особливій охороні, приймають більше 8 мільярдів рекреантів на рік [31].

До країн, що мають велику кількість природних ресурсів, відносяться ті, які займають перші 10 позицій у Індексі конкурентоспроможності подорожей і туризму за такими показниками, як кількість природних об'єктів всесвітньої спадщини, загальна кількість відомих видів ссавців, птахів і земноводних та частка територій, що охороняються ((%) від усієї суходупної території).

Загалом, станом на 2019 р. таких країн було 28 (таблиця 2.1), серед яких шість (Венесуела, Франція, Китай, Індія, Бразилія та Мексика) займають лідерські позиції відразу за двома показниками, що дає їм можливість зосередитися на отриманні додаткового прибутку від розвитку екотуризму [34].

Таблиця 2.1

Перелік країн-лідерів за показниками наявності та різноманітності природних ресурсів

Країна	Кількість природних об'єктів всесвітньої спадщини	Загальна кількість відомих видів	Відношення природоохоронних територій до всієї сухопутної площі
1	2	3	4
Австралія	+		
Аргентина	+		
Болівія		+	
Бразилія	+	+	
Венесуела		+	+
Великобританія	+		
Демократична Республіка Конго	+		
Еквадор		+	
Індія	+	+	
Індонезія		+	
Іспанія	+		
Італія	+		
Замбія			+
Канада	+		
Колумбія		+	
Китай	+	+	+

Люксембург			+
Німеччина			+
Південна Африка	+		
Перу		+	

закінчення таблиці 2.1

1	2	3	4
Польща			+
РФ	+		
Словацька Республіка			+
Словенія			+
США	+		
Танзанія			+
Франція	+		+

Національна політика у сфері екотуризму різних країн істотно відрізняється. Наприклад в Канаді існують окремі державні органи, що займаються розвитком екологічного туризму, оскільки понад 25% усього туристичного потоку країни займають саме подорожі до незайманої природи. Такий великий процент не повинен дивувати, адже держава має низьку щільність населення та практично повністю вкрита незаселеними територіями. Країна почала працювати з Фінляндією та Швецією над трирічним проектом, який називається «Стійка модель арктичного регіонального туризму» (SMART) для надання допомоги компаніям, які займаються арктичним туризмом. Також задіяно арктичну програму WWF (відомий як "Всесвітній фонд дикої природи").

Коста-Ріка, Молдова, Намібія та Австралія назвали екотуризм важливим та

пріоритетним напрямом для економіки своїх країн. Доходи саме

від цього виду туризму є найбільшою дохідною статтею держбюджету перелічених країн [40].

Уряд США ще на початку 1970-х рр. заснував такі окремі державні органи, як «Агентство з охорони довкілля», що у 1992 році разом із Міністерством енергетики США започаткувало програму “Energy Star”, яка інформує про енергоспоживання пристроїв, яка нині активно використовується на ринку ЄС та «Служба риби та дикої фауни», основною метою якої є захист довкілля та розвиток екотуризму в цілому [36]. Наразі країна володіє найбільш структурованою екотуристичною системою у світі та ставить собі за мету чисельно збільшити кількість внутрішніх екотуристів. Згідно даних “Служби риби та дикої фауни США”, останнім часом в країні поширюється такий вид екотуризму, як спостереження за тваринним світом [37; 38].

Щодо країн-членів ЄС, там коштами Європейського фонду фінансується поява та розвиток природних заповідних фондів, екотуристичної інфраструктури. Оскільки кількість незайманих природних ресурсів Європи обмежена значною щільністю населення та високим рівнем індустріалізації, вихідці з європейського континенту формують більшу частину попиту на цей вид туризму, а Африка та Азія, що мають значні незаймані площі, формують пропозицію.

Особливий науковий і практичний інтерес представляє не тільки досвід розвитку екотуризму прогресивних країн (Венесуела, Франція, Китай, Індія, Бразилія та Мексика), а й становлення екотуризму таких перспективних країн як Кенія, Малайзія, Монголія, Кіпр, Японія, Норвегія та ін. Головною причиною такого зацікавлення звичайно є стійке погіршення якості навколишнього середовища, що дало поштовх до значного підвищення екологічної свідомості населення. А якщо взяти до уваги те, що найближчим часом темпи індустріалізації

та техногенного забруднення природних ландшафтів збільшуватимуться, то, відповідно, і інтерес до екотуризму посилюватиметься.

Нині міжнародні туристичні організації та інші структурні установи з усього світу докладають чимало зусиль для стабільного функціонування та розвитку сфери екологічного туризму в цілому, але в пріоритеті є найбільш популярний напрям серед екотуристів - агротуризм, оскільки ряд країн Центральної та Східної Європи вважаються повною мірою нереалізованими у сільськогосподарському плані регіонами. Метою такої політики є зайнятість населення через створення додаткових робочих місць та покращення якості життя через надходження додаткових джерел прибутку до місцевих скарбниць. Розвиток агротуризму також є важливим для суспільно-економічної активізації сільських районів і є одним із варіантів боротьби зі старінням населення.

Найголовнішими сучасними тенденціями розвитку екотуристичного ринку стають дедалі більший поділ екотуристської сфери на окремі структурні підрозділи, що покликані виконувати призначені їм задачі на регіональному рівні, передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування та ефективне регулювання діяльності у сфері екотуризму.

Починаючи з 1960-70-хх рр. екологічна свідомість населення зростає та продовжує свій ріст, що дає підстави говорити про подальше зміцнення екологічної складової при проектуванні та реалізації туристичного продукту.

2.2. Механізми регулювання екотуристичної діяльності в світі

Туристична сфера є пріоритетним напрямом для розвитку національної економіки та культури багатьох держав світу. Галузь туризму є специфічною та доволі складною, адже оточена великою кількістю зв'язків із іншими суміжними галузями господарства (транспорт, зв'язок, проживання, харчування тощо), які опосередковано впливають на неї.

Національна політика у сфері туризму зазвичай впроваджується через державні виконавчі органи та за допомогою правових важелів, протекції туристичної інфраструктури на національному та міжнародному рівні. Водночас на формування національної туристичної політики впливають і інші своєрідні фактори, такі як: географічне положення країни, наявність туристично-рекреаційних ресурсів, розвиненість транспортної інфраструктури, рівень життя населення, економічна стабільність країни, її зовнішньоекономічні відносини, достатня прозорість законодавчої та правової систем.

Механізм реалізації державної туристичної політики включає:

- створення цільових програм розвитку туризму на державному та регіональному рівнях;
- розробка чітких заходів для досягнення поставлених задач;
- захист інтересів споживачів;
- державний контроль усіх складових туристичної сфери;
- захист довкілля;
- визначення порядку перетину державного кордону;
- міжнародне співробітництво у сфері туризму;
- маркетингова діяльність.

Зважаючи на велику кількість підходів до організації та контролю туристичної галузі в різних країнах, можна виділити такі чотири моделі державного регулювання сфери туризму [44]:

- Перша модель державного регулювання використовується у країнах, де сфера туризму не розвинута в повній мірі та

практично не приносить дохід (Бельгія, КНДР, Сомалі, Конго, Кувейт) або в країнах, де суб'єкти туристичної сфери займають достатньо стійкі позиції та мають великі сфери впливу і здатні вирішувати свої проблеми без участі держави (США).

Така модель ефективна для держав із ринковою економікою, де достатньо розвинутий приватний бізнес. Туризм тут визнається лише як один із секторів економіки країни та не є найбільш національно значущим. Пріоритетним напрямом для такого типу державного управління є розвиток інфраструктури та страхових послуг.

- Друга модель передбачає наявність спеціального державного органу, що контролює діяльність туристичних підприємств.

Саме така модель характерна для країн, що розвиваються, які мають сприятливі природно-кліматичні умови та певний туристично-рекреаційний потенціал. Особливістю цих країн є відставання у запровадженні новітніх туристичних технологій та нестача коштів для придбання новітнього обладнання для розвитку туристичної сфери.

- Характерними рисами цієї моделі є державна підтримка малого та середнього туристичного бізнесу та спрямованість на систему забезпечення безпеки туристів.

Аби така модель мала змогу стабільно працювати, потрібні значні інвестиції в туристичну індустрію та суміжні сфери, що пов'язані з нею. Подібна модель існує в Єгипті, Мальті, Хорватії та ін., для яких туризм є практично основним джерелом бюджетних надходжень [43].

У Єгипті таким спеціальним державним органом, який контролює туристичну сферу є Державна туристична адміністрація, у Ізраїлі та Хорватії - Міністерство туризму, на Кубі - Національний офіс з туризму, на Мальті - Управління з туризму, а у Марокко - Національний туристичний офіс.

- Третя модель регулювання туристичної сфери ("європейська") використовується в прогресивних європейських країнах, де

питання розвитку туризму вирішуються на рівні відповідного підрозділу галузевого міністерства, який одночасно займається формуванням нормативно-правової бази, співробітництвом з іншими країнами та координацією рекламної діяльності (Франція, Чехія, Австрія та ін. європейські країни).

Такий тип державного регулювання властивий країнам із взірцевим законодавством, що базується на взаємовигідному державно-приватному союзі. Крім того, в передових країнах Європи досить великими повноваженнями та можливостями володіють недержавні асоціації представників туристичного бізнесу.

Наприклад, у Франції формуванням нормативно-правової бази та іншою адміністративною діяльністю займаються Державний секретаріат з питань туризму та Управління з туризму, а маркетинговою складовою - "Maison de la France" (Національний Туристичний Дім Франції).

Сучасна державна політика Франції у сфері туризму націлена на передачу функцій та повноважень місцевим органам самоврядування, децентралізацію, втілення місцевих ініціатив та плідне співробітництво між урядом та територіальними громадами.

У Великій Британії особливий вплив на національну туристичну сферу має приватна туристична організація «Travel Association», що складається із понад 5000 турагентств і 900 туроператорів. Членство у цій організації є запорукою туристичного обслуговування на високому рівні та стабільності. Крім численних переваг до членів асоціації застосовується певна кількість вимог, яким вони повинні відповідати у фінансовому та професійному плані. Тим самим, «Travel Association» є аналогом державної установи ліцензування та сертифікації туристичних підприємств, які в деяких країнах входять в поле зобов'язань державних органів регулювання туристичної сфери.

- Четверта модель передбачає чіткий розподіл повноважень

між центральними та місцевими туристичними установами [44].

Головними задачами цього типу державного регулювання постають дотримання балансу між туристичною та іншими суміжними до туристичної сфери галузями економіки, розвиток національної інфраструктури на всіх рівнях, фінансування туризму та просування національного туристичного продукту за межі своєї країни. На даний момент четверта модель є характерною для країн Південної, Центральної та Східної Європи [45].

У таблиці 2.2 наведено дані про розподіл країн за моделями державного регулювання у сфері туризму [44, 45].

Таблиця 2.2

Розповсюдження моделей державного регулювання у сфері туризму за макрорегіонами світу

Моделі державного регулювання туристичної сфери		Кількість держав за макрорегіонами світу					Всього країн	
		Європа	Америка	Австралія та Океанія	Африка	Азія		
Перша (відсутність центрального органу виконавчої влади у сфері туризму)		1	1	4	1	1	8	
Друга (окреме відомство у сфері туризму)		6	17	8	9	5	45	
Третя	НТА при багатопрофільному міністерстві	25	1	2	4	1	34	54
	НТА при уряді країни	8	3	6	1	3	21	
Четверта	Спільне міністерство туризму та галузей сфери	9	10	10	15	1	45	87

	матеріального виробництва						
	Спільне міністерство туризму та галузей невиробничої сфери	6	3	9	22	2	42
	1	2	3	4	5	6	7
	Всього держав	55	35	39	52	13	194

При розробці та реалізації екотуристської політики всі країни спираються на міжнародні принципи розвитку екологічного туризму та враховують його стратегічні задачі, рекомендовані ООН і ВТО. Узгодженість екотуристської політики досягається через діяльність регіональних туристичних організацій та спеціалізованих органів міжнародних об'єднань. В глобальному масштабі координація та сприяння розвитку екотуризму здійснюється за допомогою міжнародних організацій та фондів.

Основою ефективного регулювання туристичної діяльності будь-якої держави є узгодженість та досконалість її нормативно-правової системи.

У більшості країн, нажаль, відсутнє спеціальне законодавство, яке могло б регулювати та підтримувати екотуристську діяльність. В деяких країнах дійсна законодавча та нормативно-правова база в сфері регулювання туризму підкріплена рядом законів, що направлені на захист природних та туристично-рекреаційних ресурсів в інтересах розвитку екотуризму.

Цілі, що наслідуються при державному регулюванні у різних країнах відрізняються. Наприклад, у країнах Західної Європи, на відміну від пострадянських країн ринок екологічного туризму вже давно сформований, тому головними задачами, що постають на сьогодні там

є забезпечення розвитку сільських територій, охорона навколишнього середовища та захист прав споживачів. Окрім цього, держави Зх Європи забезпечують суб'єктів екотуристичної сфери спеціальними умовами для спрощення їх діяльності (звільнення від податків, допомога у юридичному оформленні, тощо) та делегують певні повноваження державних установ у сфері туризму громадським організаціям.

Оскільки туризм є однією із найбільш прибуткових сфер та йде в ногу з часом, кожна держава намагається впровадити найбільш вигідний для себе курс, тому розподіл моделей державного регулювання по країнам може змінюватись. В одній і тій же країні може бути застосовано кілька моделей регулювання туристичної галузі, що можуть діяти разом, доповнюючи одна одну.

Успіх розвитку екологічного туризму повністю залежить від того, чи підтримується цей напрям на державному рівні, чи фінансується розвиток цієї сфери та чи вважається розвиток саме цього напрямку пріоритетним та важливим для країни.

2.3. Економіко-правове регулювання екологічного туризму в Україні

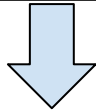
Державні органи, що здійснюють регулювання туризму в Україні, поділені на органи державної влади загальної та спеціальної компетенції (ст. 7 Закону України «Про туризм») (рис. 2.3).

Серед системи органів виконавчої влади найважливіше місце займає КМ України (ст. 113 Конституції України), що забезпечує суверенітет країни та її економічну самостійність, сприяє дотриманню прав і свобод людини та визначає компетенцію Міністерства економічного розвитку і торгівлі

України у сфері туризму (ст. 116 Конституції України).

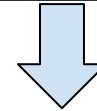
Головним державним органом, що регулює туристичну політику країни Постановою КМ України від 20.08.2014 № 459 «Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі України» визнано Мінекономрозвитку.

Органи державної влади, що здійснюють регулювання у сфері туризму

Загальної

1. Верховна Рада України
2. Президент України
3. Кабінет Міністрів України
4. Судові та правоохоронні органи (Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, прокуратура, органи внутрішніх справ та інші правоохоронні органи).
5. Місцеві державні адміністрації

Спеціальної компетенції

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (Мінекономрозвитку), що реалізує державну політику у сфері туризму.

Управління туризму та курортів (підрозділ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України)

Структурні підрозділи з питань туризму в складі обласних, Київської та міських державних

Рис. 2.3. Система органів державної влади, що здійснюють регулювання у сфері туризму

Відповідно до закону України “Про туризм” Мінекономрозвитку має такі повноваження:

- організація та нагляд за дотриманням державної політики у сфері туризму;
- підготовка та затвердження нормативно-правових актів і програм розвитку туристичної сфери;
- укладення міжнародних договорів у сфері туристичної діяльності;
- залучення інвестицій;
- участь у підготовці кадрів та отриманні кваліфікації;
- проведення наукових досліджень у сфері туризму;
- просування пропозицій туристичного ринку України на міжнародну арену.

До складу Мінекономрозвитку входить Управління туризму та курортів, який має такі структурні підрозділи: відділ координації туристичної діяльності, відділ маркетингу та відділ міжнародної діяльності.

Сфера повноважень Управління туризму та курортів:

- реалізація туристичної політики;
- формулювання основ безпеки туристів;
- нормативно-правове регулювання туристичної сфери;
- запровадження статичного обліку та звітності у галузі туризму;
- усебічний розвиток туризму;
- вироблення та реалізація програм розвитку туризму;
- формування комфортних умов для розвитку туристичної галузі.

У підсумку, система органів державної влади, що здійснює регулювання туристичної діяльності, складається з органів загальної (ВР України, Президент України, КМ України, центральні й місцеві органи виконавчої влади та інші органи в межах їх компетенції) та спеціальної

(центральний орган виконавчої влади в галузі туризму, структурні підрозділи з питань туризму в складі обласних, Київської та міських державних адміністрацій) компетенцій.

Наразі в Україні існують різні думки щодо визначення терміну “екологічний туризм”, місця екологічного туризму у туристичній сфері та його класифікації, що цілком пояснюється відсутністю в Україні закону «Про екологічний туризм».

Правове регулювання діяльності у сфері туризму здійснюється на підставі основних нормативно-правових актів, що забезпечують організацію туристичної діяльності, основою яких є Конституція України від 28.06.1996 р. [46] (таблиця 2.4).

Закон України «Про туризм» (від 15.09.1995 р.) є основним законом в Україні, який регулює відносини у сфері туризму. У ст. 6 Закону України «Про туризм» вказано, що «Держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності» [2].

Таблиця 2.4

Основні нормативно-правові акти, що регулюють туристичну діяльність в Україні

Закони України	«Про туризм» (від 15.09.1995 р.)
	«Про курорти» (від 05.10.2000 р.)
	«Про ліцензування окремих видів господарської діяльності» (від 01.06. 2000 р.)
	«Про природно-заповідний фонд України» (від 16.06.1992 р.)
Постанови Кабінету Міністрів України	«Про Правила в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію» (від 29.12.1995 р.)
	«Про затвердження переліку органів ліцензування» (від 14.11.2000 р.)
	«Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки розвитку туризму, створення умов безпеки туристів,

	розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні» (від 16.03.2017 р.)
Укази Президента України	«Про День туризму» (від 21.09.1998 р.)
	«Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму» (від 14.12.2001 р.)
	«Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні» (від 21.02.2007 р.)
Розпорядження Кабінету Міністрів України	«Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму» (від 27.06.2003 р.)
	«Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів на період до 2026 року» (від 16.03.2017 р.)
Кодекси України	Цивільний кодекс України (від 16.01.2003 р.)
	Господарський кодекс України (від 16.01.2003 р.)
	Податковий кодекс України (від 2.12.2010 р.)

Закон не розрізняє екологічний та зелений туризм, та не визначає основні принципи і особливості екотуризму, адже в класифікації видів туризму зазначено: екологічний (зелений) туризм [2], що створює значні перешкоди для розвитку екологічного туризму в країні.

У висновку до проекту Закону України від 26.05.2011 № 8360 визначено роз'яснення до терміну «екологічний туризм», як один із видів туризму, який здійснюється в екологічно збереженому людиною природному середовищі з метою його пізнання та відпочинку. Цей вид туризму передбачає гармонійне єднання людини з природою та сприяє підвищенню рівня екологічної культури [3].

Закон України “Про сільський та сільський зелений туризм” визначає цей термін як вид сільського туризму, що передбачає відвідування туристами територій, що мають природничу, культурологічну та етнографічну цінність [4].

Екотуризм як один із видів туризму успішно розвивається на теренах природно-заповідного фонду різних країн світу. Звичайно у Законі України

«Про природно-заповідний фонд України» (ст. 21) зазначено, що природно-заповідна територія є зоною, де дозволяється провадити туристичну діяльність (в т.ч. екологічний) [47], але цим законом регулюються лише загальні аспекти організації туристичної діяльності, охорони, ефективного використання та відтворення природно-заповідного фонду України.

Важливою сучасною проблемою ефективного регулювання як екологічного туризму, так і сфери туризму в цілому, є відсутність чіткого механізму державного управління, недосконалість туристичного законодавства та недостатній рівень розвитку ринкової економіки країни.

2.4. Висновки до розділу

Екологічний туризм, як важлива частка ефективного сталого розвитку, у свою чергу став об'єктом ряду значимих офіційних міжнародних положень: Берлінська декларація з біологічного різноманіття й стійкого туризму (1997 р.) та Квебекська декларація з екотуризму (2002 р.), в якій вказується ряд параметрів, яким повинен відповідати екотуристичний продукт, а саме:

- політична та матеріальна підтримка охорони довкілля;
- визнання та пошана до прав місцевого населення;
- культурна та природоохоронна туристична освіта.

Ці положення висвітлюють екологічну, економічну та соціальну складову сталого розвитку туристичної діяльності.

Починаючи з 1960-70-хх рр. екологічна свідомість населення зростає та продовжує свій ріст, що дає підстави говорити про подальше зміцнення екологічної складової при проектуванні та реалізації туристичного продукту.

Туристична сфера є пріоритетним напрямом для розвитку національної економіки та культури багатьох держав світу. Основою ефективного

регулювання туристичної діяльності будь-якої держави є узгодженість та досконалість її нормативно-правової системи.

У більшості країн, нажаль, відсутнє спеціальне законодавство, яке могло б регулювати та підтримувати екотуристську діяльність. В деяких країнах дійсна законодавча та нормативно-правова база в сфері регулювання туризму підкріплена рядом законів, що направлені на захист природних та туристично-рекреаційних ресурсів в інтересах розвитку екотуризму.

В Україні система органів державної влади, що здійснює регулювання туристичної діяльності, складається з органів загальної (ВР України, Президент України, КМ України, центральні й місцеві органи виконавчої влади та інші органи в межах їх компетенції) та спеціальної (центрального органу виконавчої влади в галузі туризму, структурні підрозділи з питань туризму в складі обласних, Київської та міських державних адміністрацій) компетенцій.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1 Туристично-рекреаційний потенціал України

Україна – держава, розташована на сході Європи, у пд-зх частині Східноєвропейської рівнини [21].

Площа країни становить 603 548 км². За оцінкою держслужби статистики на 1 січня 2021 року, населення України складає 41 588 354 особи [22]. Країна межує з Республікою Білорусь на пн, Польщею, Словаччиною та Угорщиною – на зх, Румунією і Республікою Молдова – на південному зх, Російською Федерацією на сх й північному сх. На пд й південному сх територія країни омивається Чорним та Азовським морями.

Передумовою туристичного розвитку в країні слугує сприятливий помірно-континентальний клімат. Майже вся територія країни має комфортні умови для туристичної рекреації протягом усього року. Завдяки своєму вигідному географічному положенню, держава має багато різноманітних природно-рекреаційних ресурсів, які можуть слугувати основою для розвитку екотуризму, який сьогодні знаходиться на початковому етапі свого розвитку.

Територія країни поділена на 4 природні зони (мішані та широколисті ліси, лісостеп та степ) та 2 гірські країни (Карпати та Кримські гори), що представляють інтерес для екотуристів. Особливими окремими рекреаційними природними зонами також вважається Чорне та Азовське моря.

Держава має унікальне різноманіття видів флори та фауни - більше ніж 70 тис. видів. Загальна площа лісового фонду України становить понад 10 млн га, що складає 15,9 % території країни. Найбільша частка лісів знаходиться в Карпатах (42 %) (рис. 3.1).

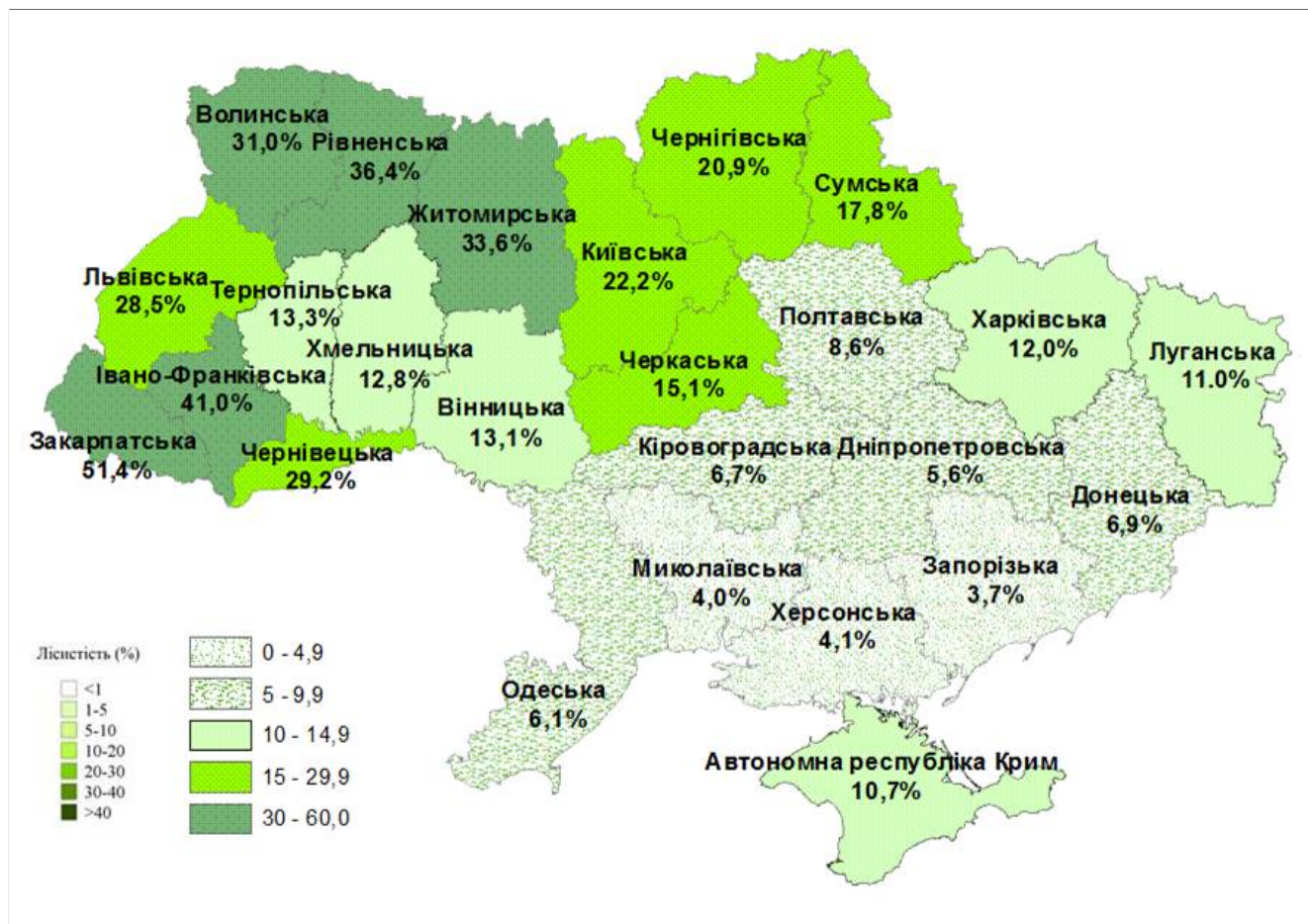

Рис. 3.1 Лісистість адміністративних областей станом на 01.01.2011 рік

Україна - одна з найменш водозабезпечених країн Європи, оскільки річки, озера, водосховища та ін. водні об'єкти вкривають лише 4,0% (24,2 тис.кв.км) від загальної площі держави. Україна не має густої річкової

мережі та великих запасів підземних вод, оскільки традиційно протягом тривалого часу запаси води розглядались тільки для забезпечення господарських потреб, отримання електроенергії та для скидання стічних вод промислових підприємств.

За дослідженнями науковців Інституту економіки та прогнозування НАН України термін “потенціал” зазвичай асоціюється з “ресурсними можливостями господарських систем” [50].

Вираз «потенціал» також розглядається як можливість досягнення певних поставлених задач та має нерозривний зв'язок із суб'єктами економічної діяльності.

Існує дуже багато підходів та різних точок зору науковців стосовно компонентів, з якого складається туристично-рекреаційний потенціал регіону.

Туристично-рекреаційний потенціал території включає:

- природні ресурси (рельєф, клімат, унікальні ландшафти та екосистеми);
- культурні та історичні пам'ятки;
- туристичну інфраструктуру;
- матеріально-технічну базу [49].

За працями Святохо Н.В. туристичний потенціал розглядається як комплекс із чотирьох важливих складових – наявність природних ресурсів, історико-культурних пам'яток, економічної та соціальної компонентів [48]. Деякі науковці вважають потенціал туристичної сфери частиною економічного потенціалу регіону.

Усі названі елементи мають зв'язок один із одним, тому якщо якийсь елемент відсутній або потребує доопрацювань - розвиток туризму стає неможливим, адже туристичний потенціал визначає туристичну привабливість території.

Україна має багато різноманітних об'єктів природно-заповідного фонду, які можуть слугувати основою для розвитку екологічного туризму, оскільки

їх головним завданням є охорона та захист природних екосистем.

За результатами обліку природно-заповідних територій на 01.01.2020 на сьогоднішній день в Україні таких об'єктів налічується 8633, серед них об'єктів загальнодержавного значення:

- 24 заповідника (з них 5 біосферних та 19 природних);
- 53 національних природних парки;
- 326 заказників;
- 136 пам'яток природи;
- 18 ботанічних садів;
- 20 дендрологічних та 7 зоологічних парків;
- 89 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Фактична загальна площа цих природних об'єктів становить 3,985 млн.га та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря, або 6,77% в відношенні до площі держави ("показник заповідності") [51]. Незважаючи на це, показник заповідності України все ще залишається значно меншим за середній відсоток заповідності країн ЄС, де він становить 15 %.

Лідерами за кількістю природно-заповідних територій є м. Київ, що налічує 192 од., Чернігівська обл. – 669 од., Тернопільська обл. – 643 од., Черкаська обл. – 555 од., Івано-Франківська обл. – 525 од. та Хмельницька обл. – 523 од. (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Об'єкти природно-заповідного фонду України за областями

Область	Об'єкти ПЗФ											
	Природного походження							Техногенного походження				
	Національні природні парки	Природні заповідники	Ботанічні заповідники	Пам'ятки природи	Заповідні урочища	Заказники	Регіональні ландшафтні	Біосферні заповідники	Парки-пам'ятки садово-	Дендрологічні парки	Ботанічні сади	Зоологічні парки

	и						парк и		парк ОВОГО МИСТ ЕЦТВА			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Він ниц ька	1			198	30	157	4		37	1		
Вол инс ька	3	1		125	27	222			12		1	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
До нец ька	2	1		41	12	107	6		3		1	
Дні про пет ров ськ а		1		53	3	106	4		8	1	3	
Жи том ирс ька		2		37		169			23	3	1	
Зак арп атс ька		3		338	12	75	2	1	35	2	1	
Зап орі зьк а	2	1		84	2	239	1		17	1		1
Іва но- Фр анк івс ька	5	1		219	207	72	3		9	9		
Киї	2			87	17	106	4	1	3	1		

Вська												
Кіровоградська				52	55	105	2		8	1		
АР Крим	1	6		94	7	39	14		31	1	2	2
Луганська	1	1		74	20	96	1		9			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Львівська	4	1		198	37	75	5		63	5	3	1
Миколаївська	2	2		44	13	61	5		19			1
Одеська	2			49	4	41	2	1	24		1	1
Полтавська	2			137	48	178	5		17	3	1	
Рівненська	2	1		70	96	126	3		15	1		1
Сумська	2	1		105	26	125	1		22	4	3	
Тернопільська	2	1		471	5	133	3		15	9	3	1
Хар	3			44	9	173	7		5	2	2	1

Кі в ськ а												
Хер сон ськ а	5			30	10	21		2	13	1		
Хм ель ниц ька	2			298	20	158	1		36	5	2	1
Чер кас ька	2	1		198	52	236	1		64	1		1
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Чер нів ець ка	3			184		57	2		78	6	1	
Чер нігі всь ка	3			137	52	452	3		19	2		1
м. Киї в	1			137		21	4		23	2	3	1
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
м. Сев аст опо ль				6	1	4	1					

Більша частина національних парків в країні була заснована не так давно, тому розробка туристичних маршрутів та принципів туристичного обслуговування перебуває на стадії формування. Деякі навіть не мають свої офіційні сайти, а на одиницях працюючих сайтів застаріла, коротка та одноманітна інформація.

Для підтримки ПЗФ України та поєднання їх у єдину систему в 2009 р. за підтримки ООН було створено Всеукраїнську громадську організацію "Асоціація природоохоронних територій України", основними завданнями якої є екологічна освіта населення країни, підвищення ефективності управління ПЗФ та сприяння реалізації міжнародних екологічних програм.

Наразі, Україна є членом міжнародної програми екологічної сертифікації готелів «GreenKey» та станом на 2018 рік зайняла 21 місце, маючи 8 таких еко-готелів.

В той же час 13 пляжів України отримали міжнародну екологічну відзнаку «Blue Flag» та посіли 26 місце в списку з 45 країн за кількістю сертифікованих пляжів, які повинні відповідати 32 стандартам чистоти води та піску, екоменеджменту, екологічної освіти та безпеки відпочинку.

У підсумку, Україна має достатньо потенційно привабливих для екологічного туризму регіонів. Вона володіє великою кількістю об'єктів ПЗФ, що можуть слугувати основою для розвитку екотуризму, вигідним географічним положенням та сприятливими для екотуристичної діяльності ландшафтно-кліматичними умовами.

3.2. Проблеми екотуристичної діяльності України

В Україні існують усі передумови розвитку екотуристичної діяльності, але існують і певні проблеми, які зупиняють ріст та впевнене становлення екологічного туризму на туристичний ринок країни. Екологічний туризм у нас перебуває на стадії формування, практично не рухаючись зі свого місця, головним чином тому, що в Україні досі не має закону «Про екологічний туризм». Існуючий закон України "Про туризм" навіть не розрізняє

екологічний та зелений туризм, та не визначає основні принципи і особливості екотуризму, адже в класифікації видів туризму зазначено: екологічний (зелений) туризм [2]. Через неоднозначність тлумачення терміну, екотуризм часто плутають з іншими типами туризму: сільський зелений туризм, агротуризм, природний туризм, та інші. Вони мають схожі особливості, але кожний із них виконує різні задачі та повністю не відповідає головним засадам екологічного туризму.

Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази у сфері туризму в основному спирається на недопрацювання податкової політики, порядку візового режиму та норм землекористування.

Розвиток будь-якої із сфер економіки фінансується за допомогою податків з доходів фізичних осіб, а от туристів, як нерезидентів країни, важко змусити до сплати податків приймаючій країні, хоча потоки туристів накладають на уряд додаткові розходи.

Крім того, всі платіжні операції між самим туристом та суб'єктами господарської діяльності, що надають послуги в сфері туризму, проходять через турфірми, які в свою чергу отримують комісію від туристичного оператора. Така схема надання туристичних послуг спричиняє певні ускладнення в оподаткуванні, адже місце надання послуги та місце її покупки може відрізнитись один від одного, через це виникають труднощі із уточненням регіону, до якого буде направлений дохід від туристичної діяльності.

Одним із безлічі перешкод до сталого розвитку екотуристичної діяльності слугує візовий режим в'їзду іноземних туристів до України, що значно гальмує міжнародний обмін культурними традиціями, обмін досвідом та впровадження новітніх методів регулювання сфери.

Свій вклад у гальмування розвитку екотуризму вносить деградація земель, спустошення та отруєння різного роду хімікатами наявних водних запасів, безперервне інтенсивне заселення та стихійна забудова територій,

безкарний сільськогосподарський та промисловий вплив, що призводить до знищення природних екосистем та повного чи часткового руйнування природних ландшафтів.

Важливою екологічною проблемою також є зростання кількості потенційно небезпечних об'єктів. За показниками насиченості екологічно небезпечними об'єктами Україна займає перші місця та значно випереджає країни ЄС, що, звичайно, не є сприятливим для розвитку рекреаційної діяльності. Станом на 2018 рік державний реєстр ПНО нараховував близько 23 тис. об'єктів, до складу яких входять промислові підприємства, шахти, кар'єри, сміттєзвалища та т.п. Промислові підприємства спричиняють масштабні забруднення природних екосистем, що роблять регіони туристично та інвестиційно не привабливими. Надзвичайно шкідливими є забруднення хімічними та біологічними елементами, що поширюються через воду та повітря на тисячі кілометрів і можуть накопичуватися у ґрунті та потрапляти у продукти харчування.

Аналогічним чином, своєрідною проблемою розвитку екотуризму можна вважати недофінансування сфери державою та відсутність інвестицій, що є цілком виправданим, оскільки вкладення коштів у потенційно непривабливу для більшості населення галузь не приносить бажаний дохід, така справа є в цілому провальною.

Проблема відсутності зацікавленості в екологічно свідомих подорожах не вирішується, екологічний туризм в Україні досі існує тільки як різновид сільського або агротуризму, переважно в межах природно-заповідних територій та акваторій. Саме через відсутність екологічної свідомості населення екотуризм не користується великою попитом серед українських туристів, тому переважна частина туристичних фірм не організовують екологічні тури, а тільки пізнавальні екскурсії до природно-заповідних територій, що не завжди відповідають принципам екологічного туризму. Через низький рівень попиту на туристичний продукт екологічної спрямованості в нашій країні практично немає пропозицій відпочинку без

шкоди довкіллю.

Кошти на підтримку та рекламу громадської екологічної свідомості не виділяються, так само як і на розбудову чи модернізацію застарілої туристичної інфраструктури.

Без належної туристичної інфраструктури, якісного та кваліфікованого обслуговування та сервісу, маркетингової діяльності та підтримки громадських ініціатив туристична сфера не буде приносити бажаних доходів.

Важливою причиною недостатньої привабливості нашої країни для іноземних туристів можна вважати політичну та економічну нестабільність держави. Події 2014 року, що дають про себе знати і зараз, дуже підірвали імідж країни та почуття впевненості у своїй безпеці. Цілком зрозуміло, що воєнні та політичні конфлікти стають причиною зниження туристичного потоку та збільшення збитків для суб'єктів туристичної діяльності.

І наостанок, найголовнішою причиною просідання багатьох сфер економіки, в тому числі туристичної сфери, незважаючи на існуючий потенціал для її розвитку, є корупція у владних органах. Наявність корумпованої політики становить найсерйознішу проблему із усіх представлених, бо деякі із названих раніше проблем з'явилися саме через неправомірні дії корумпованої влади. Крім того, державна корупція також є причиною відсутності інвестування.

3.3. Визначення перспектив розвитку екотуризму в Україні

В країнах Європейського Союзу сфера екологічно свідомих подорожей стає все більш популярною, формується масовий тренд на все, де присутня екологічна складова. З кожним роком екотуризм стає прибутковішим та в деяких розвинутих країнах екотуризм вже вважається самостійною галуззю туристичної індустрії. Україна, як держава, що має вигідне географічне

положення та велику кількість природно-рекреаційних ресурсів, має всі шанси до ефективного впровадження та розвитку екологічного туризму як на міжнародному, так і на внутрішньому ринку туристичних послуг.

Природа - основний фактор зародження і розвитку екотуристичної сфери та ключ до задоволення рекреаційних потреб. Наша держава має багату рекреаційну базу для процвітання екотуризму - це водні об'єкти, гори, національні парки та заповідники тощо, що придатні для екологічно свідомого відпочинку. Найбільшу частку природно-заповідного фонду країни займають національні природні парки, регіональні ландшафтні парки та біосферні заповідники. Станом на 01.01.2020 р. налічується 8633 об'єктів ПЗФ, загальною площею 3,985 млн.га та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря, або 6,77% в відношенні до площі держави ("показник заповідності") [51].

Питання розвитку екотуризму в Україні сьогодні є одним із пріоритетних економічних напрямів, відповідно до Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року. Невеликими темпами серед українських громадян з'являється попит на екологічні тури, які частково виконуються такими туристичними фірмами як «Терра Інкогніта», «Унікальна Україна», «Добре поїхали», «Українська Асоціація активного та екологічного туризму», «Active Ukraine» та ін. Реалізація екотурів позитивно впливає на збереження та охорону довкілля, що в свою чергу сприяє туристичній привабливості регіону [52]. Екотуризм є одним із видів туризму, який має змогу успішно просуватися на ринку туристичних послуг навіть в економічно відсталих регіонах, він стимулює інвестування, створює додаткові робочі місця та покращує добробут населення.

Своєрідною перспективою розвитку екологічного туризму можна вважати націленість туристичної політики України на вихід до глобальної міжнародної арени та впровадження в державі необхідних реформ. Наприклад, 25 вересня 2015 року відбувся саміт ООН, до якого приєдналась і Україна. Він затвердив 17 глобальних цілей сталого розвитку в плані дій на

період до 2030 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку» (рис. 3.3).

Рис. 3.3 Глобальні цілі сталого розвитку на період до 2030 року

З кожним роком в країні проводиться все більше екологічних протестів та акцій протидії забрудненню довкілля та вирішенню проблеми відсутності екологічного виховання, стає дедалі більше нових міжнародних та національних громадських організацій у сфері регулювання та розвитку екотуристичної діяльності, найбільші з них:

- Українська Асоціація активного та екологічного туризму;
- Національний екологічний центр України;
- Всеукраїнська екологічна ліга;
- Всесвітня туристична організація;
- Міжнародна екологічна організація;

- Міжнародний союз з охорони природи;
- Всесвітній фонд дикої природи.

Важливим кроком до розвитку екотуризму є реалізація нових способів боротьби з забрудненням природних екосистем, одним із яких у 2016 році стало заснування інтерактивного сайту Ecomara.gov.ua, де позначені всі наявні сміттєзвалища по всій країні.

Пріоритетними питаннями для державної політики також постають - екологізація виробництва, виготовлення та продаж національних товарів та послуг, раціональне природокористування, допомога малому та середньому бізнесу у кризовий період, зайнятість місцевого населення.

3.4. Рекомендації щодо розвитку основних екотуристичних напрямів

Для розвитку туристичних напрямів важливим є комплексний підхід і низка послідовних заходів:

- організація менеджменту (туристичних кластерів, організацій і т.п.);
- розробка та планування програм розвитку екологічного туризму;
- дослідження наявних туристичних ресурсів, туристичного ринку, цільової аудиторії, екологічної ситуації та економічних наслідків;
- розвиток туристичної та дорожньої інфраструктури;
- організація брендovanості туристичних організацій та їх впізнаваності;
- маркетингова діяльність;
- створення туристичного інформування;
- кадровий розвиток (семінари, обмін знаннями, підвищення кваліфікації, тощо);
- якість наданих послуг (сертифікація, стандартизація);
- розширення асортименту туристичних послуг;

- реклама національного туристичного продукту на національному та міжнародному рівні;
- залучення інвестицій;
- дії із захисту та розвитку туристичних об'єктів.

Значну роль для розвитку туризму відіграють туристичні кластери, що являють собою певне територіальне скупчення туристичних підприємств, які співпрацюють між собою з ціллю розробки турпродукту на основі спільної туристичної інфраструктури, ринку праці та туристичних ресурсів [53].

Розвиток туризму в Україні вимагає реалізації новітніх методів державного регулювання туристичної діяльності, одним із яких є кластерний метод, що успішно використовується в багатьох країнах Європейського Союзу, оскільки функціонування туристичних кластерів допомагає в повній мірі розкрити регіональні конкурентоздатні можливості для ефективного розвитку туризму, забезпечує залучення інвестицій та розвиток туристичної інфраструктури регіону.

На сьогоднішній день розвиток національних рекреаційно-туристичних комплексів відбувається тільки за рахунок діяльності органів місцевого самоврядування, що, звичайно, не є достатнім, тому використання кластерного методу на локальних рівнях особливо важливі.

Оскільки важливою перешкодою до розвитку екологічного туризму є недостатньо розвинена туристична інфраструктура, то ефективним методом для втілення інфраструктурних планів є державно-приватне партнерство [55], що діє згідно Закону України "Про державно-приватне партнерство" та володіє багатьма перевагами:

- близько 80% економії бюджетних коштів;
- залучення інвестицій та валютних надходжень;
- відновлення і реконструкція туристичної інфраструктури та економічний розвиток регіону;
- покращення якості рекреаційно-туристичних послуг;
- створення зайнятості населення та додаткових робочих місць;

- зміцнення конкурентоспроможності регіону;
- ріст податкових зборів;
- співпраця сторін у туристичній сфері, що зафіксовано статтею 400 Угоди про асоціацію з ЄС [54].

Зараз наша країна має тільки 2 транскордонних кластера:

- розвиток екологічного сільського туризму у регіоні “Дніпро” на території Чернігівської області, що складається з більше ніж 300 природно-культурних туристичних об’єктів. На теренах Чернігівської області розвиваються пішохідні і велосипедні екологічні маршрути та екстремальний туризм;
- кластер у межах Волинської, Львівської і Закарпатської областей України та Підкарпатського і Люблінського воєводств Польщі, що має велику кількість історико-культурних рекреаційних ресурсів, об’єктів ПЗФ, закладів освіти з підготовки фахівців у сфері туризму, розширену мережу туристичних інституцій та вигідне географічне положення поряд з європейською країною.

Звичайно розвитку екотуристичної діяльності також сприятиме надання туристичному бізнесу пільгових умов та зменшення податкової ставки на ведення туристичної діяльності.

Екологічний туризм базується на споживанні подорожуючими туристичних послуг екологічної спрямованості, що не приносять шкоди довкіллю та допомагають у збереженні та відновленні природних екосистем. Для його розвитку в нашій країні доцільно виносити та реалізувати державні законопроекти у сфері екологізації готельно-ресторанного бізнесу, що привабить велику кількість екологічно свідомих туристів та дасть додатковий дохід нашій країні.

Метод екологізації готелів сьогодні є надзвичайно популярним серед прогресивних країн світу та впливає на якість послуг, що надаються [56]. Екологічні готелі в Європі повинні відповідати таким стандартам:

- використання системи екологічно чистого опалення;

- наявність власної установки для очищення забруднених стоків води ;
- поділ відходів на різні групи, згідно класифікації;
- використання безпечної електрики та енергозберігаючих ламп;
- приготування страв виключно із екопродуктів;
- економне використання тепла та води;
- використання альтернативних джерел енергії;
- зменшення кількості відходів;
- створення інтер'єрів з екологічно чистих матеріалів та предметів.

Такий підхід є економічно ефективним через низку переваг, а саме - економії електро- та теплоенергії, обсягів постачання води, створення позитивного іміджу для готелів та залучення нової платоспроможної цільової аудиторії.

Наша країна має всі необхідні ресурси для реалізації методу екологізації, але він повинен забезпечуватися системою дієвих заходів, в тому числі для підвищення рівня екологічної свідомості населення.

3.5. Висновки до розділу

У підсумку, Україна має достатньо потенційно привабливих для екологічного туризму регіонів. Вона володіє великою кількістю об'єктів ПЗФ, що можуть слугувати основою для розвитку екотуризму, вигідним географічним положенням та сприятливими для екотуристичної діяльності ландшафтно-кліматичними умовами.

Екологічний туризм у нас перебуває на стадії формування, практично не рухаючись зі свого місця, головним чином тому, що в Україні досі не має закону «Про екологічний туризм». Існуючий закон України “Про туризм” не розрізняє екологічний та зелений туризм, та не визначає основні принципи і особливості екотуризму, адже в класифікації видів туризму зазначено:

екологічний (зелений) туризм [2]. Крім цього в країні існують допоміжні проблеми, що створюють перепони для розвитку екологічного туризму:

- Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази у сфері туризму;
- Проблеми візового режиму в'їзду іноземних туристів до України;
- Неприятлива екологічна ситуація;
- Недофінансування сфери державою та відсутність інвестицій;
- Економічна та політична нестабільність держави;
- Відсутність національної екологічної свідомості;
- Нестача кваліфікованих робітників, через що страждає якість туристичного сервісу;
- Відсутність ефективної маркетингової діяльності тощо.

Для розвитку туристичних напрямів важливим є комплексний підхід і низка послідовних заходів:

- організація менеджменту (туристичних кластерів, організацій і т.п.);
- розробка та планування програм розвитку екологічного туризму;
- дослідження наявних туристичних ресурсів, туристичного ринку, цільової аудиторії, екологічної ситуації та економічних наслідків;
- розвиток туристичної та дорожньої інфраструктури;
- організація брендovanості туристичних організацій та їх впізнаваності;
- маркетингова діяльність;
- створення туристичного інформування;
- кадровий розвиток (семінари, обмін знаннями, підвищення кваліфікації, тощо);
- якість наданих послуг (сертифікація, стандартизація);
- розширення асортименту туристичних послуг;
- реклама національного туристичного продукту на національному та міжнародному рівні;
- залучення інвестицій;

- дії із захисту та розвитку туристичних об'єктів тощо.

РОЗДІЛ 4

МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

4.1 Оцінка природно-ресурсного потенціалу Чернігівської області

Чернігівська область володіє однією з найбільших територій (5,3 % від загальної площі України) із усіх областей України та знаходиться на півночі країни. Чернігівщина розташована поруч із столицею України - Києвом. На пн заході область межує з Гомельською областю Республіки Білорусь, на пн - з Брянською областю Російської Федерації (рис. 4.1). Територією області проходять важливі міжнародні транспортні шляхи.

Практично вся територія Чернігівщини входить до складу Придніпровської низовини та менша її частка на пн сході – до складу Середньої височини. На території області розташовані дві фізико-географічні зони – Чернігівське Полісся та Лісостеп, що обумовлює велику частку лісів (20,9% від загальної території області), які в основному базуються на правобережжі р. Десна.

Область має помірно-континентальний клімат та достатню кількість опадів (500-600 мм на рік), доволі тепле літо (в середньому від +18°C до +20°C у липні) та не дуже холодну зиму (в середньому від -6°C до – 8°C у січні).

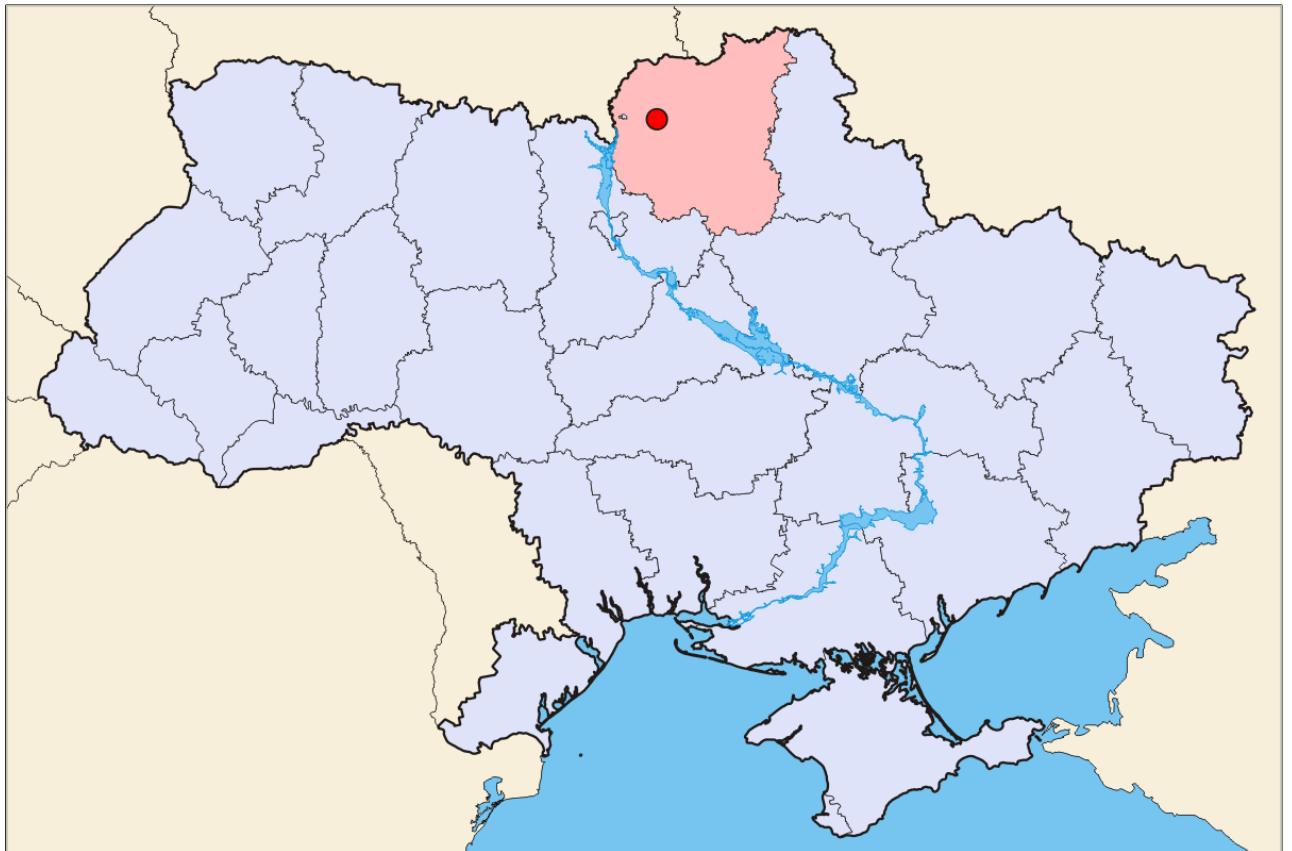

Рис. 4.1. Місцезнаходження Чернігівської області на карті України

Чернігівщина також багата великими запасами водних ресурсів, оскільки її територією протікають р. Дніпро на заході та р. Десна на пн сході. Водна мережа області складається із великої кількості озер, 1570 річок загальною довжиною 8369 км та 24 водосховищ.

Регіон має велику кількість неповторних історико-культурних та природно-рекреаційних ресурсів, що слугують фундаментом для розвитку екологічного туризму.

В області нараховано більше ніж 9000 історико-культурних пам'яток, з

них - 444 пам'ятки архітектури та 1910 пам'яток національного значення. 14 населених пунктів Чернігівщини включено до списку історичних поселень України, принаймні 3 із них володіють більше ніж тисячолітньою історією свого існування (м. Чернігів, м. Новгород-Сіверський та селище Любеч).

Станом на 01.01.2021 в Чернігівській області існує 674 об'єкти ПЗФ загальною площею 262607,18 га, що становить 7,87 % від загальної площі області. За кількістю об'єктів ПЗФ регіон посідає перше місце серед усіх областей [51].

Відповідно до статистичних даних, станом на кінець 2020 року в області функціонує 52 засоби розміщення туристів, 26 санаторіїв та 4 туристично-інформаційні центри.

Найбільше готельних підприємств розташовано в Чернігівському – 15 (26,3% від загальної кількості), Козелецькому та Прилуцькому районах – по 7 готелів (12,3%) (рис. 4.2).

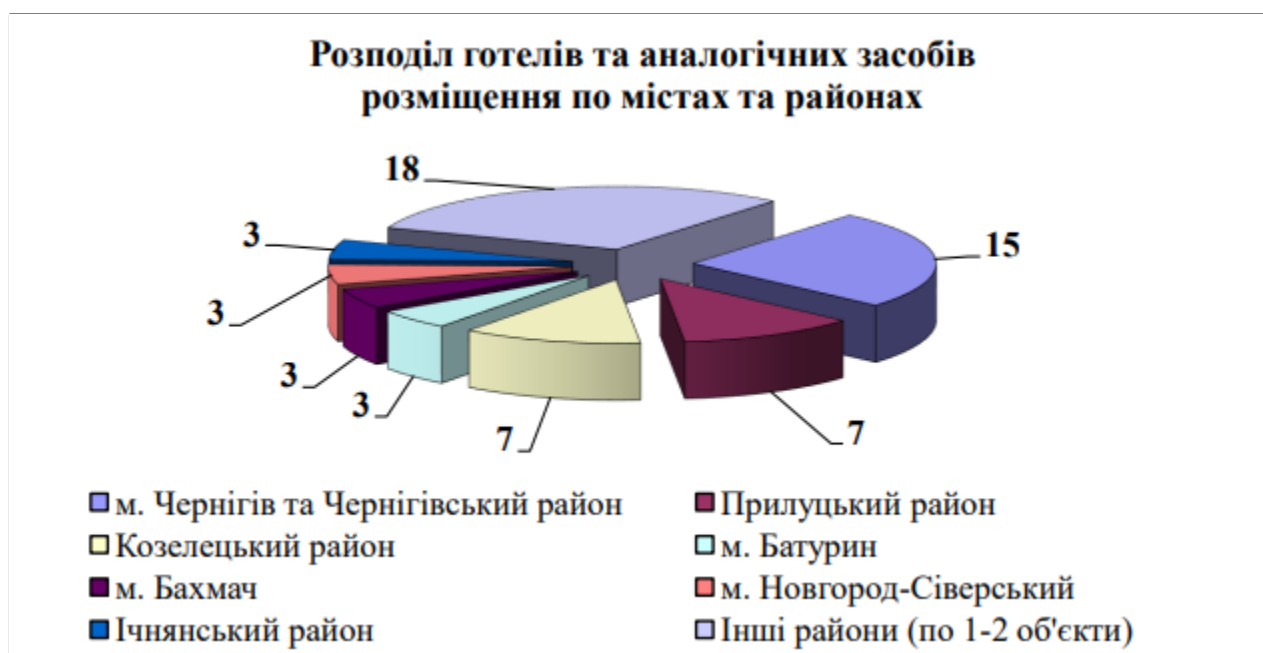

Рис. 4.2. Територіальна структура закладів розміщення Чернігівської області станом на 2020 р.

Кількість рекреаційно-туристичних ресурсів та ефективність їх використання ілюструє показник рекреаційної місткості території, якщо він вищий за екологічні норми, то останні знижують кількість майбутніх туристів, водночас зменшуючи значення рекреаційно-ресурсного потенціалу області [65].

Визначимо основний перелік із потенційно привабливих об'єктів Чернігівської області для розвитку екотуризму:

- національний заповідник “Чернігів стародавній” біля р. Десна (62 га);
- національний заповідник “Гетьманська столиця” біля р. Сейм (57 га);
- національний заповідник “Качанівка” біля Майорського озера (562 га);
- Мезинський національний природний парк біля р. Десна (31035,2 га);
- Ічнянський національний природний парк на верхів'ї річки Удай (9665,8 га);
- Качанівський палацово-парковий комплекс на 18-ти озерах (550 га);
- Сокиринський палацово-парковий комплекс біля р.Утки (427 га);
- Тростянецький дендропарк з озерами (204,7 га).

Обчислимо рекреаційну місткість окремо для кожного наведеного об'єкту у літній та зимовий період за формулою 4.3:

$$V = (N \times S \times C) \div D, \quad (4.3)$$

де V – рекреаційна місткість території, кількість осіб; N – норма рекреаційного навантаження на територію, осіб/км² (табл. 4.4); S – площа рекреаційної території, км²; C – тривалість рекреаційного періоду, діб; D – середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на території, днів.

Таблиця 4.4

Нормативні показники рекреаційного навантаження на природні комплекси

Природні комплекси	Норматив рекреаційного навантаження на територію, чол./км ²					
	літо			зима		
	min.	max.	середнє	min.	max.	середнє
Морське узбережжя	300	500	400	60	100	80
Озеро	80	150	115	16	45	30
Річка	50	80	65	16	24	20
Низовина	80	120	100	30	50	40
Горбисто-хвилястий рельєф	100	150	125	40	60	50
Гірський комплекс	110	200	155	60	160	110

Для всіх зазначених об'єктів в середньому було взято 90 діб рекреаційного періоду, середня тривалість перебування туристів різниться: в національних парках - 7 днів, Качанівський палацово-парковий комплекс - 14 днів.

Таким чином, було виявлено такі коефіцієнти рекреаційної ємності об'єктів Чернігівщини:

- національний заповідник "Чернігів стародавній": влітку - 518 чол./км², взимку - 159 чол./км²;
- національний заповідник "Гетьманська столиця": влітку - 476 чол./км², взимку - 146 чол./км²;
- національний заповідник "Качанівка": 8 309 влітку - чол./км², взимку - 2168 чол./км²;
- Мезинський національний природний парк: влітку - 259 366 чол./км², взимку - 79 804,8 чол./км²;
- Ічнянський національний природний парк: влітку - 80 778 чол./км², взимку - 24 855 чол./км²;
- Качанівський палацово-парковий комплекс: влітку - 4066 чол./км², взимку - 1061 чол./км²;
- Сокиринський палацово-парковий комплекс: влітку - 3659 чол./км², взимку - 1098 чол./км²;

- Тростянецький дендропарк: влітку - 3027 чол./км², взимку - 789 чол./км².

Даний розрахунок свідчить про те, що у літній та зимовий туристичний сезони кількість потенційних рекреантів значно перевищує допустиму нормативну рекреаційну місткість досліджуваних об'єктів.

На основі проведеного аналізу екотуристичного потенціалу Чернігівської області можна виокремити найбільш придатні для розвитку екотуризму райони (таблиця 4.5).

Таблиця 4.5

Сумарна оцінка показників екотуристичного потенціалу Чернігівської області

Район	Об'єкти ПЗФ	Визначні пам'ятки	Лісові ресурси	Водні ресурси	Стан довкілля	Сума балів
Бахмацький	27	6	12	13	2	60
Бобровицький	32	-	11	16	15	74
Борзнянський	30	1	13	10	5	59
Варвинський	12	-	10	11	3	36
Городнянський	31	1	18	19	8	77
Ічнянський	27	2	9	15	4	57
Козелецький	36	8	14	17	14	89
Коропський	30	6	8	9	1	54
Корюківський	28	1	19	7	7	62

Куликівський	29	-	7	8	12	56
Менський	33	10	6	5	9	63
Ніжинський	18	15	21	18	20	92
Новгород-Сіверський	48	5	15	22	19	109
Носівський	22	-	5	14	13	54
Прилуцький	32	10	16	17	6	81
Ріпкинський	49	3	20	20	18	110
Семенівський	30	-	17	6	16	69
Сновський	31	-	4	3	22	60
1	2	3	4	5	6	7
Сосницький	19	-	2	4	21	46
Срібнянський	14	1	3	2	11	31
Талалаївський	8	-	1	12	17	38
Чернігівський	52	4	22	21	10	109

За даними таблиці 4.5 потенційно привабливими для розвитку екологічного туризму у Чернігівській області є Ріпкинський, Ніжинський, Новгород-Сіверський та Чернігівський райони, саме вони мають найбільші показники екологічно-ресурсного потенціалу та високі шанси на створення та ефективний розвиток національного екотуристичного продукту (рис. 4.6).

Екотуристичний потенціал районів Чернігівської області

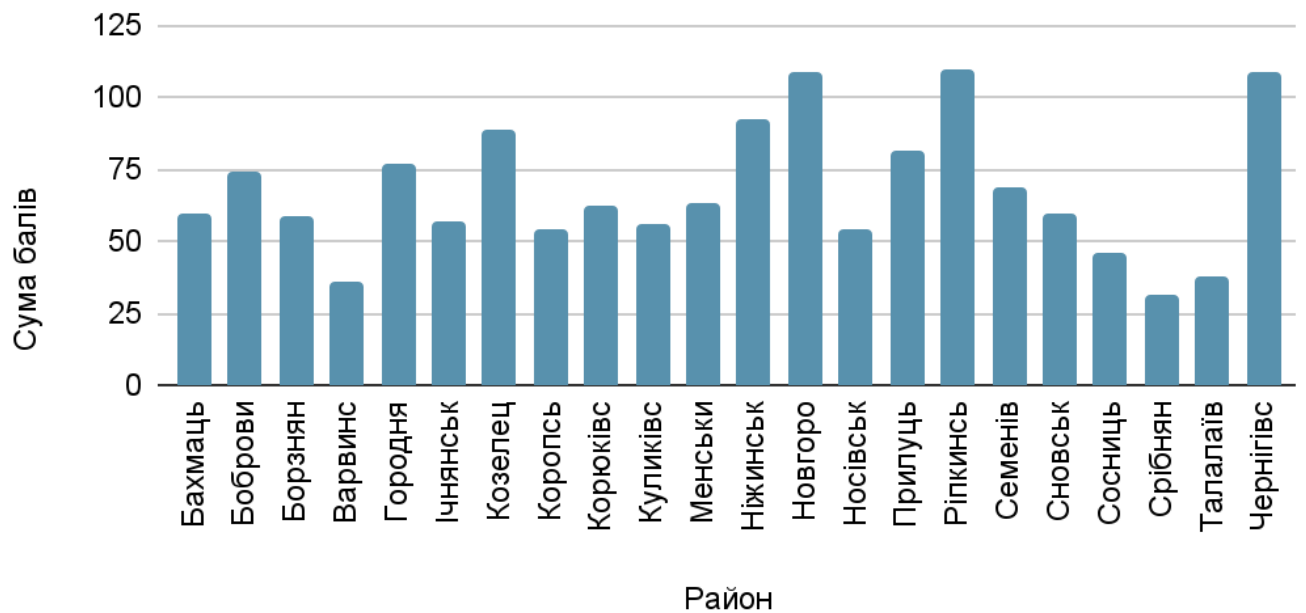

Рис. 4.6. Екотуристичний потенціал Чернігівської області з поділом на райони

4.2 Регіональні проблеми розвитку сфери екологічного туризму

Чернігівщина вважається перспективною областю України, що зумовлене вигідним географічним положенням та потужним туристично-рекреаційним потенціалом, але поки не може його повністю розкрити.

Одним із важливих чинників стримування екотуристичного розвитку є відсутність комфортного міжобласного транспортного сполучення,

катастрофічний стан дорожнього покриття та рухомого складу, висока вартість проїзду, що зменшує приплив туристів у регіон.

Несприятливою для розвитку екотуризму є і погана екологічна ситуація, яка існує через проблему утилізації побутового сміття та відходів теплоелектростанцій. Найбільшими забруднювачами природного середовища в Чернігівській області можна вважати ПАТ «Чернігівське Хімволокно», Комунальний енергогенеруючий підрозділ «Чернігівська теплоелектроцентрально» та ТОВ «ТехНова».

За даними Чернігівського управління статистики в 2020 році викиди ЗР від стаціонарних джерел викидів за категоріями склали [57]:

- Енергетична сфера - 5942 т;
- Виробництво - 1202,8 т;
- Сільське господарство - 2433,7 т;
- Відходи - 17,2 т;
- Інші стаціонарні джерела викидів - 442,2 т.

Найбільшу частку викидів ЗР складають викиди м. Чернігів (6980,2 т), Бахмацького (1786,8 т), Варвинського (1675,8 т) та Ічнянського (1162,2 т) районів. Найменшу - Сновського (66 т), Сосницького (76 т), Ніжинського (110,1 т) та Новгород-Сіверського (125,1 т) районів [58]. У порівнянні з попереднім роком, викиди ЗР у 2020 р. зменшились на 3,3 т завдяки зменшенню частки викидів від стаціонарних джерел забруднення, а от викиди від автомобільного транспорту навпаки збільшились [59].

Великий вплив на розвиток екологічного туризму має кількість відходів території та можливість їх ефективної утилізації, згідно даних Чернігівського управління статистики станом на 2020 рік найбільшу кількість відходів продукують м. Чернігів (38659,5 т, з них - 131,5 т небезпечних), м. Ніжин (37644 т, з них - 3,7 т небезпечних), м. Прилуки (22981,8 т, з них - 36,8 т небезпечних), Прилуцький (119896,9 т, з них - 53,7 т небезпечних), Городнянський (95875 т, з них - 0,6 т небезпечних),

Семенівський (46167,2 т, з них - 1,3 т небезпечних) та Корюківський (38677,8 т, з них - 18,9 т небезпечних) райони. Найменшу кількість відходів продукують Ніжинський (46,8 т, з них - 0,1 т небезпечних), Новгород-Сіверський (10,1 т, з них - 0,1 т небезпечних) та Талалаївський (125 т, з них - 0 т небезпечних) райони [60].

Загалом для утилізації відходів Чернігівської області використовують 45 установок для спалювання відходів з метою отримання енергії, 3 установки для спалювання відходів з метою теплового переробки відходів, 2 установки для утилізації або переробки відходів та 139 спеціально відведених місць та об'єктів видалення відходів [61]. Згідно даних на поводження з відходами у 2020 році Чернігівська область витратила 130709,7 грн, з них інвестицій - лише 2823,8 тис. грн на рік, що лише на 1353 грн більше, ніж у 2019 році [62].

Станом на 2020 рік витрати на охорону навколишнього середовища Чернігівщини складають 440794,4 грн та 49454,9 грн капіталовкладень, з них витрат на капітальний ремонт - усього 1597,5 грн на 2020 рік, найбільше коштів виділяється на очищення стічних вод (191325,1 грн, з них - 32909,7 грн інвестицій) та поводження з відходами, найменше - на науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування (775 грн 50 коп., серед яких взагалі немає інвестиційних коштів), зовсім не виділяються кошти на зниження шумового і вібраційного впливу та радіаційну безпеку [63].

Найбільше державних коштів витрачається на охорону довкілля м. Чернігова (221422,2 грн, з них - 44903,1 грн інвестицій, на капітальний ремонт природоохоронних установ виділяється лише 1166 грн на рік), м. Ніжина (36875,5 грн, з них лише 1278 грн інвестицій, на капітальний ремонт не виділяється нічого), м. Прилук (25323,8 грн та лише 404 грн інвестицій, з яких на капітальний ремонт природоохоронних установ виділяється 333 грн 40 коп. на рік) та Корюківського району (44639 грн, з них лише 787 грн 40 коп. інвестицій, на капітальний ремонт нічого не виділяється), найменше

державних коштів дістається Талалаївському (лише 9 грн 10 коп., без інвестицій та коштів на капітальний ремонт) та Носівському (287 грн 30 коп., з них інвестицій нараховано - 24 грн 10 коп., без коштів на капітальний ремонт) районам, взагалі не виділяються ніякі кошти Ніжинському району. Дуже багато районів, а саме 16 из 22 існуючих, та м. Новгород-Сіверський взагалі не отримують інвестицій на охорону навколишнього середовища та ще більше з них нічого не отримують на капітальний ремонт природоохоронних установ [64].

Важливою проблемою можна вважати наявність великої кількості застарілих та фізично зношених об'єктів ПЗФ та сфери гостинності, їх невідповідність сучасним туристичним потребам, внаслідок чого приплив туристів зменшується, а ціна на відпочинок збільшується, щоб хоч якось перекрити витрати на утримання.

Водночас слід звернути увагу на ряд таких чинників, що гальмують розвиток екологічного туризму в регіоні:

- несумісність надання туристичних послуг високої якості та наявної туристичної інфраструктури (критичний стан туристичних об'єктів, мала частка навігаційних елементів, незручність транспортного сполучення);
- естетична непривабливість рекреаційно-туристичних зон (недоглянутість прилеглих територій);
- недостатня кількість маркетингових заходів для просування місцевої туристичної пропозиції як на національний, так і на міжнародний ринок;
- низька якість надання туристичних послуг (відсутність туристичного менеджменту та кваліфікованих фахівців);
- низький рівень підтримки громадських проектів та ініціатив (державне недофінансування та мала частка інвестицій у сфері туризму);
- зниження туристичного потоку через спалах коронавірусної хвороби;
- корумпована політика;
- слабка координація дій між територіальними громадами та

державними установами у сфері туристичної діяльності.

На основі опрацьованих даних було проведено SWOT-аналіз перспектив розвитку екологічного туризму Чернігівської області, що може мати важливу роль для розробки регіонального плану розвитку екологічного туризму (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

SWOT-аналіз екотуристичного потенціалу Чернігівської області

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> - велика база туристично-рекреаційних ресурсів; - наявність великої кількості об'єктів культурної спадщини; - достатній показник лісистості регіону; - достатнє забезпечення регіону водними ресурсами; - вигідне географічне положення; - проведення різноманітних історико-культурних та екологічно спрямованих заходів; - сприятливі екологічні умови краю; - присутність туристичної інфраструктури. 	<ul style="list-style-type: none"> - надання недостатньо якісних туристичних послуг, що не відповідають міжнародному формату; - недостатня кількість еко-готелів для прийому екотуристів; - немає розробки екологічно спрямованого іміджу території; - ускладнена система регіонального транспортного сполучення; - застаріла транспортна база; - відсутність об'єктів придорожньої інфраструктури; - велика кількість туристичних об'єктів, що підлягають капітальному ремонту; - короткий термін перебування туристів у регіоні; - наявність низькокваліфікованих робітників сфери туризму ; - недостатня кількість маркетингових заходів; - неефективний інвестиційний процес; - відсутність екологічної освіти та внаслідок цього - екологічної свідомості населення; - відсутність нормативно-правового регулювання екологічного туризму; - низький рівень використання туристично-рекреаційного потенціалу території; - низька конкурентоспроможність туристичних послуг.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)

- можливості міжнародного співробітництва;
- наявні туристично-рекреаційні ресурси можуть слугувати фундаментом для розвитку екологічного та близьких до нього видів туризму;
- привабливість краю для внутрішніх туристів та туристів із сусідніх країн;
- розвиток екотуристичної сфери за рахунок вкладення інвестиційних коштів;
- ріст економіки краю через надходження коштів від туристичної сфери;
- залучення великої кількості платоспроможних екотуристів;
- покращення екологічної ситуації;
- більш ефективне збереження та відновлення природного середовища;
- залучення екотуристів до розробки та реалізації природоохоронних та культурних програм;
- ріст привабливості регіону за допомогою маркетингових заходів;
- можливість стати одним із провідних туристичних регіонів країни.

- недовершеність законодавства у сфері екологічного туризму;
- відсутність екологічної свідомості населення, що може зменшити прогнозовані обсяги туристичних потоків;
- низька конкурентоспроможність регіону;
- дороговизна туристичних послуг наряду з низькою якістю обслуговування;
- недостатня кількість еко-готелів, що можуть прийняти лише частку прогнозованих туристів;
- відсутність підтримки екотуристичного розвитку з боку держави;
- сусідство з Росією.

Наявний SWOT-аналіз дозволяє виявити усі проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму Чернігівської області та може бути використаний при розробці та реалізації політики розвитку цього виду туризму.

4.3 Напрями ефективного використання туристично-рекреаційних ресурсів регіону

Наслідком політики ефективного використання туристично-

рекреаційних ресурсів Чернігівської області є утворення на її території конкурентоспроможного туристичного продукту, що буде приносити велику частку прибутку та розвивати економіку регіону.

Для отримання позитивних результатів потрібний комплексний підхід до розв'язання всіх стримуючих розвиток екологічного туризму чинників.

Для сталого розвитку території пропонується запровадити такі ефективні заходи:

- введення спеціальних податкових знижок для підприємств туристичної галузі. Це дасть поштовх до зростання мережі туристичних агенцій, а заодно і кількості робочих місць, що в свою чергу впливає на добробут та якість життя населення;
- підтримка реалізації громадських ініціатив;
- залучення інвестицій до регіону;
- створення фізичних навігаційних мап із короткою характеристикою екологічно чистих туристичних об'єктів біля основних маршрутів туристів з перекладом на англійську мову;
- підтримка розвитку сайтів та тематичних додатків екотуристичного спрямування;
- проведення маркетингових заходів із просування екологічно безпечних турів на національному рівні, задля створення тренду екологічної свідомості;
- введення предмету "Екологічне виховання" у початкових класах, підтримка шкільних заходів за цією темою, проведення конкурсів та т.п.;
- опитування місцевих жителів на предмет екологічних ініціатив в додатку Дія, що дасть державним органам управління туристичної сфери нові ідеї до розвитку регіону;
- ремонт та реставрація об'єктів ПЗФ та культурної спадщини;
- вдосконалення туристичної, готельно-ресторанної та транспортної

інфраструктур;

- розробка оптимальних шляхів транспортного сполучення із основними екотуристичними об'єктами від аеропортів, авто- та жд вокзалів, центру міст;
- забезпечення ефективного контролю за станом природного середовища;
- створення відпочинкових зон (кафе, ресторан та т.і.) в межах потенційно привабливих об'єктів;
- заснування єдиного регіонального екотуристичного бренду;
- розширення асортименту туристичних послуг;
- розширення міжнародного співробітництва у сфері екологічного туризму та т.п.

Реалізація цих заходів підвищить туристичний імідж, кількість робочих місць, якість туристичних послуг, надасть умови для інвестування сфери екологічного туризму та збільшить потік туристів до Чернігівської області, що в свою чергу збільшить надходження до бюджету [66].

Ефективним методом розвитку екологічного туризму служить використання області моделі впливу на туризм (МВТ), що передбачає ефективну співпрацю між різними зацікавленими сторонами (територіальними громадами, населенням та державою) у сфері оцінки впливу туризму на місцеві екосистеми.

Користь від використання методу МВТ:

- заохочення населення до управління туристичною сферою;
- ефективний та швидкий збір даних;
- визначення позитивних і негативних впливів туризму на основі реальних даних;
- прозора візуалізація результатів;
- просте моделювання зібраної інформації;
- швидке та компетентне рішення в складних обставинах.

Система MBT охоплює такі заходи:

- дослідження необхідної території;
- зіставлення отриманих даних;
- перевірка підсумку та ґрунтовні рекомендації спеціалістів.

Модель MBT вказує на проблеми природних екосистем, які потрібно трансформувати для покращення становища.

4.4 Висновки до розділу

Чернігівська область має велику кількість неповторних історико-культурних та природно-рекреаційних ресурсів, що слугують фундаментом для розвитку екологічного туризму.

В області нараховано більше ніж 9000 історико-культурних пам'яток, з них - 444 пам'ятки архітектури та 1910 пам'яток національного значення. 14 населених пунктів Чернігівщини включено до списку історичних поселень України, принаймні 3 із них володіють більше ніж тисячолітньою історією свого існування (м. Чернігів, м. Новгород-Сіверський та селище Любеч).

Оскільки кількість рекреаційно-туристичних ресурсів та ефективність їх використання ілюструє показник рекреаційної місткості території, то було враховано рекреаційну ємність для найбільш популярних та потенційно привабливих об'єктів для розвитку екологічного туризму. Даний розрахунок свідчить про те, що у літній та зимовий туристичний сезони кількість потенційних рекреантів значно перевищує допустиму нормативну рекреаційну місткість досліджуваних об'єктів.

На основі отриманих даних було виокремлено потенційно привабливі для розвитку екологічного туризму у Чернігівській області райони -

Ріпкинський, Ніжинський, Новгород-Сіверський та Чернігівський, саме вони мають найбільші показники екологічно-ресурсного потенціалу та високі шанси на створення та ефективний розвиток національного екотуристичного продукту.

Існує ряд чинників, що гальмують розвиток екологічного туризму в регіоні. Наведений у розділі SWOT-аналіз дозволяє виявити усі проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму Чернігівської області та може бути використаний при розробці та реалізації політики розвитку цього виду туризму.

РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА ПРАЦІ

Вступ

Екологізація готелів є результативним заходом, що прямопропорційно впливає на розвиток екологічного туризму на теренах України. Екологічні готелі повинні дотримуватись певних стандартів сталого користування, однак, головною умовою діяльності екоготелів є дотримання техніки безпеки та охорона праці.

Кожний день готелі приймають сотні осіб, сам штат готелю може налічувати до 50 чоловік, тобто у небезпеці при несприятливих обставинах може опинитись багато людей. Аби не допустити такого повороту подій, охороні праці та техніці безпеки в готельних установах повинна приділятися велика увага [67].

Для аналізу умов праці було обране готельне підприємство “Баккара Арт-готель”, м. Київ, що пройшов міжнародну сертифікацію еко-готелів.

5.1. Аналіз умов праці у готелі

Арт-готель “Баккара” в м. Київ - це “плавучий готель” із загальною площею 13556 м². Довжина судна - 138 м, ширина - 16,5 м, висота - 3 м. Готель пропонує 208 кают/номерів та вміщує 416 чоловік, 9 із яких - робітники готелю.

Під час роботи робітники готелю можуть піддаватися різним загрозливим чинникам, які згідно ДСТУ 12.0.003-74 поділяються на декілька видів [68]:

- фізичні (рівень електромагнітного випромінювання від роботи електротехніки готелю, запиленість та вологість повітря, рівень шуму, нестача природного освітлення у коридорах та каютах, ураження

електричним струмом). Ураження електричним струмом найчастіше відбувається через випадковий дотик до відкритих струмопровідних частин або неякісного заземлення та класифікується за характером важкості на ступені:

1. I ступінь – виникнення судом;
 2. II ступінь – судомні скорочення із втратою свідомості;
 3. III ступінь – непритомність, порушення дихання та серцевої діяльності;
 4. IV ступінь – клінічна смерть. Найбільш небезпечний для людини змінний струм частотою 50-500 Гц;
- хімічні (подразнення від роботи з миючими засобами);
 - біологічні (передача вірусів від гостей закладу);
 - психофізіологічні (напруження зору, тривалі емоційні та фізичні навантаження, одноманітність роботи, травматизм).

Ліквідація або зменшення негативного впливу вищенаведених факторів дозволяє забезпечити безпеку праці працівникам готельного підприємства.

Усі робітники готелю підлягають неухильному державному громадському страхуванню у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [77].

5.2. Розробка заходів з охорони безпеки

Мікроклімат виробничих приміщень має великий ефект на самопочуття робітників, що формується впливом температури, вологості та рухомості повітря на організм працівника. Відокремлюють оптимальні, допустимі та шкідливі мікрокліматичні умови для виробничих приміщень, які висвітлені в ДСН 3.3.6 042-99 «Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» (табл. 5.1). Визначено, що людина почувається добре при температурі, що не виходить за межі 18 - 20 °С, відносній вологості від 40 до 60 % та швидкості

руху повітря в 0,1 - 0,2 м/с.

Таблиця 5.1

ДСН 3.3.6 042-99 «Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень»

Період року	Категорія робіт	Температура, °С				Відносна вологість, %		Швидкість руху, м/с		
		оптимальна	допустима		оптимальна	допустима на робочих місцях постійних і непостійних, не більше ніж	оптимальна, не більше ніж	допустима на робочих місцях постійних і непостійних*		
			верхня межа	нижня межа						
			на робочих місцях							
постійних	непостійних	постійних	непостійних							
Холодний	Легка — Іа	22—24	25	26	21	18	40—60	75	0,1	Не більше ніж 0,1
	Легка — Іб	21—23	24	25	20	17	40—60	75	0,1	Не більше ніж 0,2
	Середньої важкості — Іа	18—20	23	24	17	15	40—60	75	0,2	Не більше ніж 0,3
	Середньої важкості — Іб	17—19	21	23	15	13	40—60	75	0,2	Не більше ніж 0,4
	Важка — ІІІ	16—18	19	20	13	12	40—60	75	0,3	Не більше ніж 0,5
Теплий	Легка — Іа	23—25	28	30	22	20	40—60	55 (при 28 °С)	0,1	0,1—0,2
	Легка — Іб	22—24	28	30	21	19	40—60	60 (при 27 °С)	0,2	0,1—0,3
	Середньої важкості — Іа	21—23	27	29	18	17	40—60	65 (при 26 °С)	0,3	0,2—0,4
	Середньої важкості — Іб	20—22	27	29	16	15	40—60	70 (при 25 °С)	0,3	0,2—0,5
	Важка — ІІІ	18—20	26	28	15	13	40—60	75 (при 24 °С)	0,4	0,2—0,6

Задля циркуляції повітря приміщення готелю зробили просторими, вони мають високі стелі (3 м) та обладнані природною і штучною вентиляцією.

Температура та вологість повітря в приміщеннях контролюються завдяки опаленню і становлять 20-26 °С, що вимірювалось сухим термометром, та 39-55 %, що було визначено за допомогою волосяного гігрометра, відповідно в різних частинах установи. Визначені показники відповідають державним санітарним нормам.

Теплове опромінення людини від нагрітих поверхонь технологічного устаткування та освітлювальних приладів готелю не перевищує 35 Вт/м² у разі опромінення 50% поверхні тіла та 70 Вт/м² - у випадку опромінення від 25 до 50% та 100 Вт/м² - у разі опромінення до 25% поверхні тіла.

За даними ДСН 3.3.6 042-99 «Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» робота адміністратора готелю відноситься до категорії Легка 1б, оскільки він виконує свою роботу в основному в

сидячому положенні, без особливого фізичного напруження, а робітники кухні та прибиральниці відносяться до категорії Середньої важкості 2а (табл 5.2).

Для ізоляції шуму готель використовує звукопоглинаюче покриття та спеціальну звукопоглинаючу обробку стін, всюди встановлені шумопоглинаючі вікна та двері.

Рівень шуму у готелі становить 20 дБ у нічний час та 25 дБ вдень, що не перевищує норм, затверджених “Державними санітарними нормами виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку” (ДСН 3.3.6.037-99) (табл. 5.3).

Тривала шкідлива дія метеорологічних умов на організм часто погіршує стан людини, зменшує ефективність праці та спричиняє різні хвороби.

Таблиця 5.2.

Розмежування робіт за важкістю на основі загальних енерговитрат

Розмежування робіт за важкістю на основі загальних енерговитрат організму				
Категорія робіт		Витрата енергії		Характеристика робіт
		Вт	Ккал/год.	
Легкі (I)	а	105-140	90-120	Роботи, що виконуються сидячи і не потребують фізичного напруження
	б	141-175	121-150	Роботи, що виконуються сидячи, стоячи або пов'язані з ходінням та супроводжуються деяким фізичним напруженням
Середні (II)	а	176-232	151-200	Роботи, пов'язані з ходінням, переміщенням дрібних (до 1 кг) виробів або предметів у положенні стоячи або сидячи і потребують певного фізичного напруження
	б	233-290	201-250	Роботи, що виконуються стоячи, пов'язані з ходінням, переміщенням невеликих (до 10 кг) вантажів та супроводжуються помірним фізичним напруженням
Важкі (III)		291-349	251-300	Роботи, пов'язані з постійним переміщенням, перенесенням значних (понад 10 кг) вантажів, які потребують великих фізичних зусиль

У приміщеннях готелю присутня велика кількість природного (вікон) та штучного світла, що забезпечує освітленість цілодобово у 100 та 150 лк при

лампах накаливання в одномісних і двомісних номерах та в 200 лк при люмінесцентних лампах. Робочі місця робітників достатньо освітлені, використовується як місцеве, так і штучне освітлення. Також існує система аварійного освітлення з акумуляторним пристроєм у разі евакуації.

Таблиця.5.3

Державні санітарні норми допустимих рівнів шуму в приміщеннях будинків

N з/п	Призначення приміщень та територій	Час доби*	Рівні звуку L _A або L _A екв., дБА	Критерії шуму НС
1	2	3	4	5
1	Операційні приміщення в лікарнях та клініках	цілодобово	35	25
2	Палати на одного пацієнта	день	35	25
		ніч	25	15
3	Палати на двох пацієнтів і більше	день	40	30
		ніч	30	20
4	Кабінети лікарів поліклінік, амбулаторій, диспансерів, лікарень, санаторіїв, масажні та косметологічні кабінети, аптеки	цілодобово	35	25
5	Лабораторії лікувальних закладів	цілодобово	45	35
6	Місця загального користування лікувальних закладів		55	45
7	Спальні кімнати житла I категорії	день	35	25
		ніч	25	15
8	Житлові приміщення житла I категорії	день	40	30
		ніч	30	20
9	Спальні кімнати житла II категорії	день	40	30
		ніч	30	20
10	Житлові приміщення будинків відпочинку, пансіонатів, будинків-інтернатів для людей похилого віку та інвалідів	день	40	30
		ніч	30	20
11	Житлові кімнати в гуртожитках	день	45	35
		ніч	35	25
12	Житлові номери готелів категорії 4 зірки та 5 зірок	день	35	25
		ніч	30	20
13	Житлові номери готелів категорії 3 зірки	день	40	30
		ніч	30	20
14	Житлові номери готелів категорії менше ніж 3 зірки	день	45	35
		ніч	35	25
15	Конференц-зал або банкетний зал у готелях і мотелях	цілодобово	40	30
16	Зони сервісних служб у готелях і мотелях	цілодобово	55	45
17	Спальні приміщення в дитячих дошкільних закладах і школах-інтернатах	день	40	30
		ніч	30	20
18	Лекційні та класні приміщення, учбові кабінети, кімнати викладачів, конференц-зали, аудиторії	цілодобово	40	30
19	Музичні класи	цілодобово	35	25
20	Бібліотеки	цілодобово	45	35

Готель дотримується "Правил технічної експлуатації готелів та їх обладнання". У приміщеннях постійно проводиться вологе прибирання з використанням мильно-лужного розчину або хлорного вапна, обробка білизни, заходи знищення або зменшення кількості комах.

Обслуговуючому персоналу заборонено тримати брудні речі та засоби для прибирання будь-де, для цього виділені спеціальні кімнати із індивідуальними комірками. В цих кімнатах може бути облаштовано місце відпочинку та прийому їжі персоналу. Брудна та чиста білизна зберігається окремо в різних приміщеннях.

Територія готелю озеленена та оснащена смітниками, що постійно очищуються та дезінфікуються. Збір та зберігання вторсировини та макулатури здійснюється окремо.

Всі робітники готелю проходять медогляд не рідше ніж одного разу на рік та мають довідки про стан здоров'я. Якщо захворіє гість готельного комплексу, то адміністрація одразу має викликати лікаря та прибирати його номер із розчином хлорного вапна. Кожний поверх будівлі оснащений інструкцією з надання екстреної медичної допомоги й аптечкою з необхідними медикаментами.

5.3. Пожежна безпека приміщення

Головними причинами пожеж у готелі являються:

- недотримання порядку роботи технічного обладнання;
- пошкодження електроустаткування;
- самозаймання окремих елементів і речовин тощо.

З метою дотримання норм безпеки в готелі було створено систему пожежної безпеки, що складається із:

- системи протипожежного захисту (використання вогнестійких

матеріалів та системи вентиляції, розташування приміщень з урахуванням вимог пожежної безпеки, протидимний захист, забезпечення евакуації людей, використання засобів пожежогасіння та сигналізації, пожежна охорона будівлі);

- пожежної сигналізації (швидке виявлення пожежі з точним визначенням місця, інформування працівників служби безпеки та пожежної охорони, дистанційне включення/відключення інших систем);
- системи візуально-звукового інформування (швидке інформування мешканців і робітників готелю про появу небезпечних для життя обставин та передання настанови оперативної безпечної евакуації); - системи пожежогасіння (автоматичне гасіння загоряння, попередження розповсюдження пожежі ліфтовими та вентиляційними шахтами, керування системою вентиляції та видалення диму з приміщень); - автоматичне розблокування виходів для безперешкодної евакуації людей.

Популярним початковим способом пожежогасіння є вуглекислотний ВВК-3,5 та порошковий ВП-5(з) вогнегасники.

Вуглекислотні вогнегасники ВВК-3,5 використовуються для ліквідації займань невеликого розміру та електрообладнання під напругою до 10000В. Порошкові вогнегасники ВП-5(з) рекомендовані для займань твердих речовин, горючих рідин, газоподібних речовин та електроприладів під напругою до 1000 В.

5.4. Перевірка ефективності евакуації людей у випадку можливих пожеж

На ефективність евакуації вказує час, впродовж якого гості можуть вийти із окремих приміщень та повністю з будівлі.

Визначення фактичного ступеня вогнестійкості готелю “Баккара” виконуємо за таблицею 5.4.

В нашому випадку ступінь вогнестійкості будівлі III а.

Для визначення шляху безпечної евакуації людей з номерів готелю “Баккара” на другому поверсі на рис. 5.6 відображено план другого поверху будівлі із напрямками евакуації.

Таблиця 5.4

Конструктивні характеристики будинків залежно від їх ступеня

Ступінь вогнестійкості	Конструктивні характеристики
I, II	Будинки з несучими та огорожувальними конструкціями з природних або штучних кам'яних матеріалів, бетону, залізобетону із застосуванням листових і плитних негорючих матеріалів
III	Будинки з несучими та огорожувальними конструкціями з природних або штучних кам'яних матеріалів, бетону, залізобетону. Для перекриттів дозволяється застосовувати дерев'яні конструкції, захищені штукатуркою або негорючими листовими, плитними матеріалами або матеріалами груп горючості Г1, Г2. До елементів покриттів не висуваються вимоги щодо межі вогнестійкості, поширення вогню, при цьому елементи горищного покриття з деревини повинні мати вогнезахисну обробку
IIIа	Будинки переважно з каркасною конструктивною схемою. Елементи каркаса – з металевих незахищених конструкцій. Огорожувальні конструкції – з металевих профільованих листів або інших негорючих листових матеріалів з негорючим утеплювачем або утеплювачем груп горючості Г1, Г2
IIIб	Будинки переважно одноповерхові з каркасною конструктивною схемою. Елементи каркаса – з деревини, піддані вогнезахисній обробці. Огорожувальні конструкції виконують із застосуванням деревини або матеріалів на її основі. Деревина та інші матеріали груп горючості Г3, Г4 огорожувальних конструкцій мають бути піддані вогнезахисній обробці або захищені від дії вогню та високих температур
IV	Будинки з несучими та огорожувальними конструкціями з деревини або інших горючих матеріалів, захищених від дії вогню та високих температур штукатуркою або іншими листовими, плитними матеріалами. До елементів покриттів не висуваються вимоги щодо межі вогнестійкості та межі поширення вогню, при цьому елементи горищного покриття з деревини повинні мати вогнезахисну обробку
IVа	Будинки переважно одноповерхові з каркасною конструктивною схемою. Елементи каркаса – з металевих незахищених конструкцій. Огорожувальні конструкції – з металевих профільованих листів або інших негорючих матеріалів з утеплювачем груп горючості Г3, Г4
V	Будинки, до несучих і огорожувальних конструкцій яких не висуваються вимоги щодо

Для розрахунку часу евакуації візьмемо наступні дані:

- загальний об'єм приміщень готелю на другому поверсі, визначений за формулою 5.5:

$$V = S \times h = 8133,6 \text{ (м}^3\text{)}, \quad (5.5)$$

де S – загальна площа приміщень другого поверху готелю $2711,2 \text{ м}^2$ (відношення загальної площі готелю до кількості поверхів будівлі); h – висота приміщень другого поверху будівлі, яка дорівнює 3 (м) ;

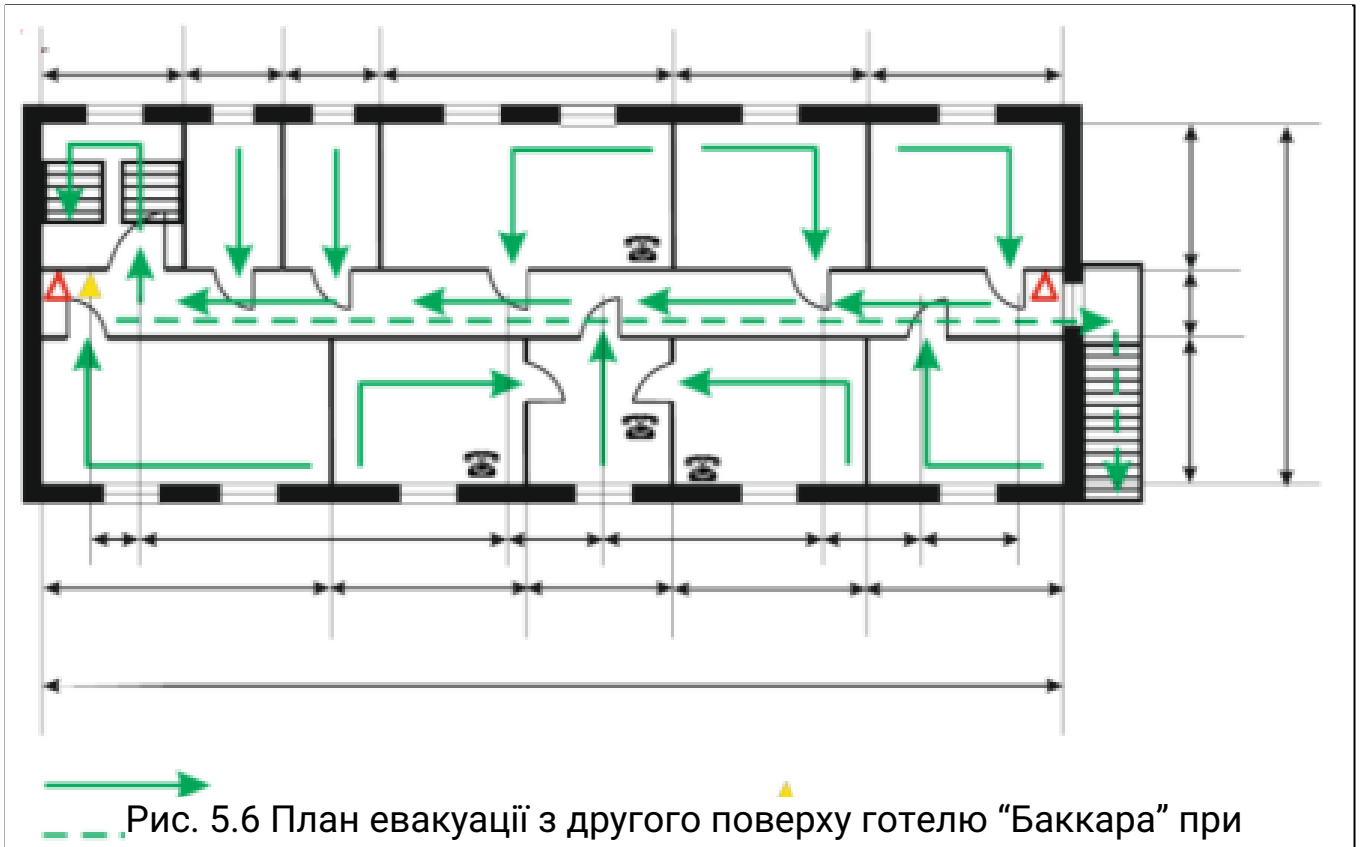

Рис. 5.6 План евакуації з другого поверху готелю “Баккара” при надзвичайних ситуаціях

- загальна кількість людей, яку необхідно евакуювати $N = 16$ (осіб), яку визначено за формулою 5.7:

$$N = N_{201} + N_{202} + N_{203} + N_{204} + N_{205} + N_{206} + N_{207} + N_{208} = 2 + 2 + 1 + 3 + 2 + 1 + 2 + 3 = 16 \text{ (осіб)}, \quad (5.7)$$

де $N_{201}, N_{202}, N_{203}, N_{204}, N_{205}, N_{206}, N_{207}, N_{208}$ – кількість осіб, які перебувають в номерах 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208 відповідно;

- категорія приміщення за вибухопожежною та пожежною небезпекою В, що визначена за табл. 5.8;
- вид приміщення – готель, з торцевого боку обладнаний відкритим балконом із зовнішніми сходами шириною $q_c - 1,3 \text{ (м)}$, що ведуть на перший поверх (назовні);

- ширина коридорів q_k - 1,5 (м);
- ширина дверних проходів q_{dp} - 0,9 (м), ширина дверного проходу на другий поверх із внутрішніх сходів q_{dp2} = 1,3 (м);
- період року – холодний.

Таблиця 5.8

Перелік категорій приміщень за вибухопожежною та пожежною небезпекою

Категорія	Речовини і матеріали, що знаходяться у приміщенні
А (вибухопожежонебезпечна)	<ul style="list-style-type: none"> • ГГ • ЛЗР (з $t_{сталику}$ не більше 28°C)
Б (вибухопожежонебезпечна)	<ul style="list-style-type: none"> • ГП • ЛЗР (з $t_{сталику}$ вище 28°C)
В (пожежонебезпечна)	(ні А і Б) ГГ, ЛЗР, ГР, ГП, горючі та <u>важкогорючі</u> рідини та матеріали
Г (помірно пожежонебезпечна)	негорючі матеріали в гарячому, розпеченому, розплавленому стані або горючі, які спалюються, як паливо
Д (знижено пожежонебезпечна)	(ні А, Б і В) речовини і матеріали як А, Б, В (окрім ГГ, ГП), негорючі в холодному стані

Визначаємо необхідний час евакуації з приміщень за даними табл. 5.9, що складає 1,25 хв.

Таблиця 5.9

Значення необхідного часу евакуації з приміщень виробничих споруд I, II, III ступенів вогнетривкості

Категорія виробництва	Необхідний час евакуації, хв., при об'ємі приміщення, тис/м ²				
	До 15	30	40	50	60 і більше
А, Б, Е	0,50	0,75	1	1,50	1,75
В	1,25	2,1	2	2,50	3,0
Г, Д	Не обмежується				

Визначаємо щільність людського потоку D на ділянках евакуації за формулою 5.10:

$$D_i = \frac{N_i \cdot f}{\delta_i \cdot l_i} \quad (5.10)$$

де D_i – щільність людського потоку i -ого участку ($\text{м}^2/\text{м}^2$); f – середня площа горизонтальної проекції людини у зимовому одязі $0,125 \text{ м}^2$; l_i – довжина i -ого участку евакуації (м), визначається за рис. 5.6; q_i – ширина i -ого участку евакуації (м), визначається за рис. 5.6.

Евакуацію ділимо на дві частини:

- шлях людей від найбільш віддаленої точки номеру до виходу з нього, ширину проходів складає 1,3 (м);
- шлях людей коридорами до сходів, які ведуть до виходів на вулицю, ширина коридору складає 1,5 (м).

Відповідно до плану приміщень (рис. 5.6) готель містить наступні номери (201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208) та дві вбиральні. Довжина окремих ділянок евакуаційних шляхів вказана на плані.

Результати розрахунку довжини евакуаційного шляху з кожного номеру заносимо в табл. 5.11.

Таблиця 5.11

Результати визначення довжини евакуаційного шляху із кожного номеру готелю “Баккара”

№ кімнати	Етап евакуації (номер)		Етап евакуації (коридор)		Загальна довжина евакуаційного шляху, м
	Складові довжини евакуаційного шляху, (м)	Евакуаційний шлях із номеру, (м)	Складові довжини евакуаційного шляху, (м)	Евакуаційний шлях коридором, (м)	Загальна довжина евакуаційного шляху, (м)
201	4,5+3	7,5	2,5	2,5	10

202	3+3	6	7,5+1	8,6	14,5
203	2+1	3	2+7,5+1	10,5	13,5
204	1,6+5+1	7,6	2+7,5+1	10,5	18,1
205	1,6+5+1	7,6	2+7,5+1	10,5	18,1
1	2	3	4	5	6
206	2,5+3	5,5	4,5+2+7,5+ 1	15	20,5
207	2,5+3	5,5	2+4,5+2+7, 5+1	17	22,5
208	2,5+3	5,5	2+2+4,5+2+ 7,5+1	19	24,5

Визначаємо щільність людського потоку D , результати розрахунків заносимо до табл. 5.12 та табл. 5.13.

Таблиця 5.12

Результати розрахунку щільності людського потоку D на етапі 1 (номери)

№ кімнати	Кількість робітників в номері N_i , (осіб)	Щільність людського потоку i -ого номеру D_i (m^2/m^2)	Довжина ділянки l , (м)
201	2	0,3	7,5
202	2	0,4	6
203	1	0,7	3
204	3	0,3	7,6
205	2	0,3	7,6
206	1	0,4	5,5
207	2	0,4	5,5
208	3	0,4	5,5

При евакуації людей коридором шлях евакуації слід поділити на окремі ділянки, тому що при виході людей із кожної кімнати щільність

потоків буде збільшуватись. Отже перелічимо ці ділянки:

- 1 ділянка – від дверей 206 до дверей 205 номеру, довжина 2 (м);
- 2 ділянка – від дверей 205 до дверей 204 номеру, довжина 2 (м);
- 3 ділянка – від дверей 204 до дверей 203 номеру, довжина 4,5 (м);
- 4 ділянка – від дверей 203 до дверей 202 номеру, довжина 2 (м);
- 5 ділянка – від дверей 202 до вихідної дверей на сходи, довжина 7,5 (м);
- 6 ділянка – від дверей 201 до вихідної дверей на сходи, довжина 1 (м);
- 7 ділянка – від точки перетину потоків в коридорі біля вихідної дверей до вихідної дверей на сходи, довжина 1 (м).

Таблиця 5.13

Результати розрахунку щільності людського потоку D на етапі 2 (в коридорі)

№ ділянки шляху евакуації	Кількість робітників, що евакуюються ділянкою Ni, (осіб)	Щільність людського потоку i-ої ділянки Di, (м ² /м ²)
1	2	0,08
2	4	0,2
3	6	0,1
4	9	0,4
5	12	0,1
6	3	0,3
7	15	1,4

Визначаємо фактичну швидкість евакуації робітників в кімнатах та коридорі за значенням щільності людського потоку на i-тій ділянці.

Знаючи табличне значення швидкості руху людського потоку Vi (м/хв.), визначаємо час руху ti (хв.) по i-тій ділянці за формулою 5.14:

$$t_i = l_i / V_i, \text{ (хв.)} \quad (5.14)$$

Результати заносимо в табл. 5.15.

Визначаємо час евакуації з кожного кабінету до вихідних дверей на сходи. Він буде складатися з часу руху по відповідному кабінету (етап 1) та по ділянках коридору (етап 2) відповідно до плану приміщень.

Використовуємо дані табл. 5.12, визначаємо фактичний час евакуації із кожної кімнати. Результати заносимо до табл. 5.16.

Табл. 5.16

Результати визначення швидкості евакуації робітників по горизонтальних ділянках в приміщенні (за даними ДСТУ 8828:2019)

№ кімнати чи № ділянки	Довжина ділянки евакуації l_i , (м)	Щільність людського потоку i -ої кімнати або i -ої ділянки D_i , (м ² /м ²)	Швидкість руху людського потоку i -ої кімнати або i -ої ділянки V_i , (м/хв) згідно ДСТУ 8828:2019	Час руху людського потоку i -ої кімнати або i -ої ділянки t_i , (хв)
Кімнати				
201	7,5	0,3	47	0,16
202	6	0,4	40	0,15
203	2/1	0,7	23	0,13
204	6,6/1	0,3	47	0,16
205	6,6/1	0,3	47	0,16
206	5,5	0,4	40	0,13
207	5,5	0,4	40	0,13
208	5,5	0,4	40	0,13
Ділянка коридору				
1	2	0,08	100	0,02
2	2	0,2	60	0,03
3	4,5	0,1	80	0,05
4	2	0,4	40	0,05
5	7,5	0,1	95	0,14
6	1	0,3	52	0,02

7	1	1,4	8	0,125
---	---	-----	---	-------

Таблиця 5.17

Результати визначення фактичного часу евакуації з кожної кімнати

№ кімнати	Загальна довжина евакуаційного шляху, (м)	Загальний час евакуації з кабінету t, (хв.)
201	10	$0,16+0,02+0,125=0,305$
202	14,5	$0,15+0,14+0,02+0,125=0,435$
203	13,5	$0,13+0,05+0,14+0,02+0,125=0,465$
204	18,1	$0,16+0,05+0,14+0,02+0,125=0,495$
205	18,1	$0,16+0,05+0,14+0,02+0,125=0,495$
206	20,5	$0,13+0,05+0,05+0,14+0,02+0,125=0,515$
207	22,5	$0,13+0,03+0,05+0,05+0,14+0,02+0,125=0,545$
208	24,5	$0,13+0,02+0,03+0,05+0,05+0,14+0,02+0,125=0,382$

Розрахункові дані (табл. 5.17) показали, що найдовше евакууються мешканці 207 кімнати, час їхньої евакуації складає 0,545 хв., що в 2 рази менше норми необхідного часу евакуації у 1,25 хв.

Отже фактичний час евакуації є задовільним і прийнятним.

5.5 Висновки до розділу

Екологізація готелів є результативним заходом, що прямопропорційно впливає на розвиток екологічного туризму на теренах України. Екологічні готелі повинні дотримуватись певних стандартів сталого користування, однак, головною умовою діяльності екоготелів є дотримання техніки безпеки та охорона праці.

Кожний день готелі приймають сотні осіб, сам штат готелю може налічувати до 50 чоловік, тобто у небезпеці при несприятливих обставинах може опинитись багато людей. Аби не допустити такого повороту подій, охороні праці та техніці безпеки в готельних установах повинна приділятися велика увага [67].

Було проведено розрахунок ефективності евакуації людей у випадку можливих пожеж, який показав фактичний час евакуації людей в 2 рази менше від встановленої норми необхідного часу евакуації у 1,25 хв., що є задовільним і прийнятним.

Під час роботи робітники готелю можуть піддаватися різним загрозливим чинникам, але вчасна ліквідація або зменшення негативного впливу вищенаведених факторів дозволяє забезпечити безпеку праці працівникам готелю.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу було досліджено теоретичні аспекти поняття «екологічний туризм», виявлені необхідні ресурси на сучасному етапі розвитку екологічного туризму в країні та визначені головні проблеми і перспективи.

Обґрунтовані перспективи розвитку екологічного туризму відображають позитивний ефект від екотуристичної діяльності в Україні, що свідчить про важливість його організації та розвиток на внутрішньому туристичному ринку країни.

Україна володіє великою кількістю туристично-рекреаційних ресурсів та необхідну туристичну інфраструктуру для успішного розвитку екологічного туризму. Кожний регіон нашої держави містить об'єкти природно-заповідного фонду та історико-культурні пам'ятки, що слугують фундаментом для екотуризму. Одним із найбільш ресурсозабезпечених регіонів є Чернігівська область з найбільшою часткою об'єктів ПЗФ та техногенно незайманих ландшафтів.

На основі проведеного аналізу екотуристичного потенціалу Чернігівської області було визначено потенційно привабливі для розвитку екологічного туризму райони - Ріпкинський, Ніжинський, Новгород-сіверський та Чернігівський, саме вони мають найбільші показники екологічно-ресурсного потенціалу та високі шанси на створення та ефективний розвиток національного екотуристичного продукту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шуплат О.М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці. *Ефективна економіка*: електрон. наук. фахове вид. 2015. Вип. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4659> (дата звернення: 12.11.2021).
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995. №324/95-ВР. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text> (дата звернення: 12.11.2021).
3. Про туризм (щодо визначення понять екологічний та мисливський туризм): Висновок до проекту Закону України від 07.04.2011. № 8360. Дата оновлення: 02.11.2011. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6G800I?an=5> (дата звернення: 12.11.2021).
4. Про сільський та сільський зелений туризм: Проект Закону України від 04.03.2021. № 5206. Дата оновлення: 05.03.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5206&skl=10 (дата звернення: 12.11.2021).
5. Т.В. Любонько. Формування організаційно-економічного механізму управління розвитком екологічного туризму. *Ефективна економіка*: електрон. наук. фахове вид. 2014. Вип. 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3761> (дата звернення: 12.11.2021).
6. United Nations: Agenda 21: Earth Summit: The United Nations Programme of Action from Rio: April 23, 1993, URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (Last accessed: 12.11.2021).
7. Baromey Neth. Ecotourism as a Tool for Sustainable Rural Community Development and Natural Resources Management in the Tonle Sap Biosphere Reserve. Kassel: Kassel University Press, 2008. 35, 58, 236 pp.

8. Воробйова О.А. Екологічний туризм як фактор сталого розвитку природно-заповідних територій. *Екологічні науки*. 2012. №2. С. 119-129
9. Шестакова О. С., Рудик О. М., Бутова Т. Г. Функції екологічного туризму. *Сервіс у Росії та закордоном*. 2016. №2 (63). С. 239-252
10. Кусков А.С., Феоктистова Н.В. Екологічний туризм як форма споживання природної та культурної спадщини та фактор формування екологічної свідомості. Ставрополь: ІСПІ РАН, 2004. 144-150 с.
11. Альмухамедова О.А. Роль екотуризму у розвитку рекреації. Вісті Південного федерального університету. *Технічні науки*. 2013. №6 (143). С. 8-16
12. Петрова Є.І. Гуманітарні аспекти екологічного туризму. *Екологічні науки*. 2017. №34. С. 36-39
13. Коллегаєв М. Ю. Сучасний розвиток екологічного туризму в національних парках України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Вип. 58-59. С. 102-107
14. Мелько Л.Ф. Туризм у контексті сталого розвитку. *Вчені записки Університету "КРОК". Серія "Економіка"*. 2017. Вип. 48. С. 190-197
15. Сердюкова О. М. Сутність сільського зеленого туризму. *Економіка та держава*. 2014. № 3. С. 87–90
16. Горішевський П. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності / за ред. П. Горішевського, В. Васильєва, Ю. Зінько. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. 148 с.
17. Ed. S. Medlik. Dictionary of Travel. Tourism and Hospitality. London: Butterworth-Heinemann Etd., 1993. P. 43.
18. M. Meler, M. Ham. Green marketing for green tourism. *Tourism & Hospitality Management*. 2012. pp. 130-139
19. Ясь О. В. Україна, назва / Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка. Книга 2: Україна–Українці, 2018. С. 15-16.
20. Держстат України: Чисельність наявного населення України на 1 січня 2021 року: Київ, 2021, URL:

http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2021/zb_chuselnist%202021.pdf (Дата звернення: 14.11.2021).

21. Програма ООН з навколишнього середовища. Юридична енциклопедія: у 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. 736 с.

22. Програма ООН з навколишнього природного середовища: навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапишина. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 149, 192.

23. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ столітті (географічний аспект) / за ред. Л.Г. Руденка. Київ: Академперіодика, 2005. 320 с.

24. Куценко В. Стратегія формування високотехнологічного туристського комплексу України. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2009. №12 (593). С.6-7

25. Смаль В. Туризм і сталий розвиток. *Науковий вісник Львівського університету ім. І. Франка*. 2005. №32. С.163-173

26. Миронов Ю.Б. Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23. С.117-122

27. Новицька С. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2013. №2. С.164-169

28. Арсеньєва Є.І., Кусков А.С., Феоктістова Н.В. Основні концепції та напрямки сучасного екотуризму: компаративний аналіз. *Туризм та культурна спадщина. Міжвузівський збірник наукових праць*. 2005. Вип. 2. С.186-205

29. Манкевич І. П. Теоретико-правові аспекти розвитку екологічного туризму в Республіці Білорусь. *Наукові праці Білоруського державного економічного університету*. 2018. Вип. 11. С. 538-544

30. Михайлюк О. Л. Перспективи розвитку екологічного туризму в Одеській області. *Економічні інновації*. 2017. Вип. 65. С. 95-103
31. Balmford A., Green J.M.H., Anderson M., Beresford J., Huang C., Naidoo R., et al. Walk on the Wild Side: Estimating the Global Magnitude of Visits to Protected Areas: *PLoS Biol.* 2015. Vol. 13 (2). P. 1– 6
32. Марич Х. Особливо охоронювані території та об'єкти (в контексті природно-заповідного фонду). *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2018. № 894. С. 75-80
33. Смирнов І. Г. Визначення рівня конкурентоспроможності країн світу в туризмі: сучасні підходи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 5-6. С. 37–49
34. World Economic Forum: The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. World Economic Forum: Geneva, 2019, World Economic Forum 91-93 route de la Capite CH-1223 Cologny/Geneva Switzerland. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf (Last accessed: 16.11.2021).
35. Дудко О.С. Індекс оцінки конкурентоспроможності туризму країни. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 225. С. 24–27
36. Добрянська І.В. Екотуризм як екологічно значущий напрямок діяльності URL: http://www.rusnauka.com/5_SVMN_2013/Ecologia/0_126496.doc.htm (Дата звернення: 16.11.2021).
37. Сандовенко І. В. Екологізація туристської освіти у підготовці професіоналів для сталого розвитку індустрії туризму. Досвід Університету Брок (Онтаріо, Канада). *Вісник Луганського національного Університету ім. Тараса Шевченка*. 2013. №18 (277). С.160-165
38. Bansal S., Kumar J. Ecotourism for Community Development: A Stakeholder's Perspective in Great Himalayan National Park». *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development/* 2011. Release 2 (2). 31–40 pp.

39. Buckley R. Tourism and Environment. Annual Review of Environment and Resources. Griffith University, Australia. 2011. 397–416 pp. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-environ-041210-132637> (Last accessed: 16.11.2021).
40. Jacobson S. K.; Robles R. Ecotourism, sustainable development, and conservation education: development of a tour guide training program in Tortuguero, Costa Rica. *Environmental Management*. 1998. Release 16 (6). 701–713 pp.
41. Ступень Н. М. Світовий досвід розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 3. С. 94-99
42. Гостєва Н.П. Механізми реалізації державної політики в галузі туризму. *Науково-виробничий журнал "Держава та регіони"*. 2009. №3. С.27-32
43. Козловський Є.В. Державне регулювання та підтримка розвитку туризму в Україні: досвід країн Центральної та Східної Європи. *Актуальні проблеми внутрішньої політики*. 2004. Вип. 4. С. 209-218
44. Галасюк С.С. Моделі державного регулювання у сфері туризму. *Наукові дослідження у сфері туризму: праці Міжнародної туристської академії*. 2010. Вип. 6. С. 189-204
45. Бартошук О.В. Моделі розвитку індустрії туризму (зарубіжний досвід). *Держава і регіони*. 2011. № 2. С. 62–68
46. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.11.2021).
47. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 21.11.2021).

48. Святохо Н. В. Концептуальні основи дослідження туристського потенціалу регіону. *Економіка та управління*. 2007. №2. С. 30-36

49. Шабардіна Ю. В. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Чернігів, 2011. 19 с.

50. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / відпов. ред. – канд. екон. наук Ю. В. Кіндзерський. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України. 2007. 408 с.

51. Природно-заповідний фонд України: Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства енергетики та захисту довкілля України з питання «Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць» за 2020 рік. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35329.html> (Дата звернення: 22.11.2021).

52. Бочкарьова Т. В. Екотуризм: аналіз існуючого міжнародного досвіду. 2010. URL: http://tourlib.net/statti_tourism/bochkareva.htm (Дата звернення 21.12.2021).

53. Семенова М. В. Туристичний кластер як інноваційний інструмент підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*: матеріали II інтернет-конференції (м. Харків, 29 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 167–172.

54. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 01.09.2017 р. Дата оновлення: 01.09.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (Дата звернення 21.11.2021).

55. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07. 2010 р. № 2404-VI. Дата оновлення: 25.10.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (Дата звернення 22.11.2021).

56. Ганич Н. М. Екологізація готельного та ресторанного бізнесу. *Географія та туризм*. 2018. Вип. 43. С. 39-47.

57. Головне управління статистики Чернігівської області: Викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел викидів в атмосферне повітря за категоріями джерел викидів у 2020 році. URL: http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Navk/NS51_2020.htm (Дата звернення: 14.12.2021).

58. Головне управління статистики Чернігівської області: Викиди забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів по містах обласного значення та районах у 2020 році. URL: http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Navk/NS21_2020.htm (Дата звернення: 14.12.2021).

59. Головне управління статистики Чернігівської області: Викиди забруднюючих речовин і парникових газів, діоксиду вуглецю в атмосферне повітря (1990–2020). URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Navk/NS1.htm> (Дата звернення: 14.12.2021).

60. Головне управління статистики Чернігівської області: Утворення відходів по містах обласного значення та районах у 2020 році. URL: http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Navk/NS21_2020.htm (Дата звернення: 14.12.2021).

61. Головне управління статистики Чернігівської області: Кількість установок для поводження з відходами, спеціально відведених місць та об'єктів видалення відходів у 2020 році. URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Navk/NS87.htm> (Дата звернення: 14.12.2021).

62. Головне управління статистики Чернігівської області / Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронної діяльності (2006-2020). URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Navk/NS7.htm> (Дата звернення:

14.12.2021).

63. Головне управління статистики Чернігівської області / Витрати на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронних заходів у 2020 році. URL: http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Navk/NS21_2020.htm (Дата звернення: 14.12.2021).

64. Головне управління статистики Чернігівської області / Витрати на охорону навколишнього природного середовища по містах обласного значення та районах у 2020 році. URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Navk/NS72.htm> (Дата звернення: 14.12.2021).

65. Тимчасова методика визначення рекреаційних навантажень на природні комплекси при організації туризму, екскурсій, масового повсякденного відпочинку та тимчасові норми цих навантажень. М: Вид-во Держкомлісу СРСР, 1987. 227 с. URL: <https://docs.cntd.ru/document/9033131>. (Дата звернення: 14.12.2021).

66. Програма розвитку туризму в Чернігівській області на 2021-2027 роки. URL: <https://chor.gov.ua/component/k2/item/10363-pro-zatverdzhennia-oblasnoi-tsilovoi-prohramy-rozvytku-turyzmu-v> (Дата звернення: 14.12.2021).

67. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694- XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 49, ст.668. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (Дата звернення 19.12.2021).

68. ГОСТ 12.0.003-74 Небезпечні та шкідливі виробничі фактори. Класифікація [Чинний від 26.04.2019]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).

69. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України №1105-XIV від 23.09.1999. Дата оновлення: 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (Дата звернення 19.12.2021).